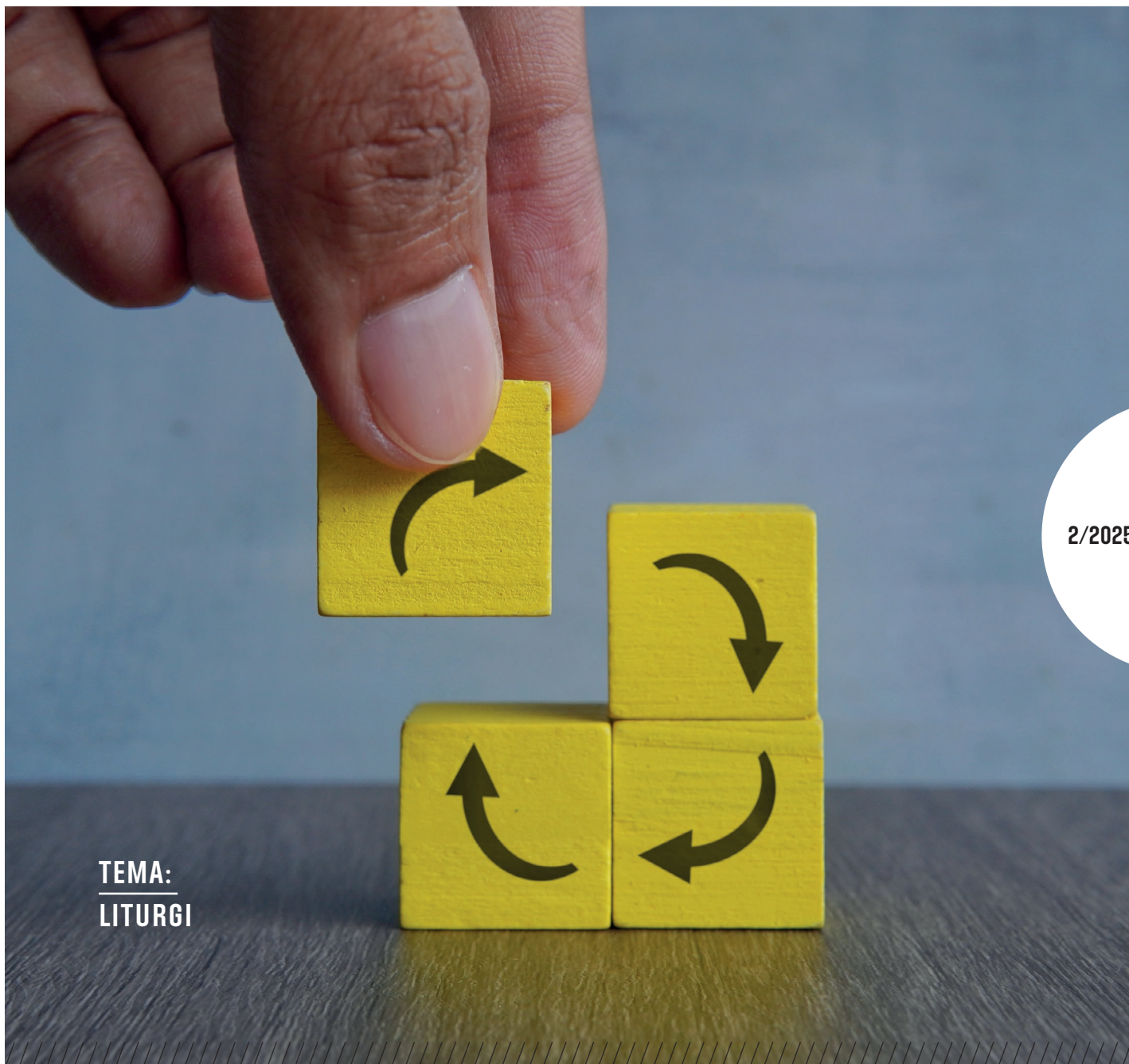

BUDSKABET

Fordybelse Analyse Inspiration

2/2025

TEMA:
LITURGI

6
Æbler af guld i skåle af sølv

10
En fælles tjeneste for Gud og menigheden

28
Evangeliet til overbelastede forældre

BUDSKABET

WWW.BUDSKABET.DK

Nr. 2/2025. Årgang 161
ISSN 0901-4802
ISSN 2446-404X (Budskabet online)
Budskabet udkommer fem gange om
året, næste gang den 4. juli.

LAYOUT

Amalie Puggaard Poulsen

FORSIDEFOTO

iStockPhoto

TRYK

Jørn Thomsen Elbo A/S

ABONNEMENT

Papirudgave med fri netadgang: 330 kr.
(unge under 30: 190 kr.)
Gaveabonnement: 190 kr. for papir-
udgave, 110 kr. for netudgave
Gebyr for udlandsabonnement: 50 kr.

UDGIVER OG EKSPEDITION

Luthersk Mission (LM)
Industrivænget 40, 3400 Hillerød
tlf. 4820 7660, dlm@dlm.dk
www.dlm.dk

MAIL- OG ADRESSEÆNDRING

LM får *ikke* automatisk besked, når du flytter eller ændrer mailadresse eller efternavn. Giv derfor altid selv besked, når dine kontaktoplysninger ændres. Det er vigtigt, så både *Budskabet* og betalingsopkrævning når frem til rette sted.

REDAKTØR

Andreas Kammersgaard Ipsen
Elmevej 1, 6880 Tarm
tlf. 2818 1577, aki@dlm.dk

REDAKTIONSUDVALG

Alex Dahl Karlsen
cand.scient.pol., Tarm
alex.dahl.karlsen@gmail.com

Anton Bech Brauner
frimenighedspræst, Hillerød
a_brauner@hotmail.com

Helene Schou Andersen
læge, Kolding
helene@ksandersen.dk

Ruth Vatne Rasmussen
legestuesekretær, Silkeborg
vatnerasmussen@gmail.com

Steffen Juul Pedersen
sælger, Haderslev
steffenjuul@outlook.com

Artiklerne i Budskabet afspejler ikke nødvendigvis redaktionens synspunkter, men redaktionen er ved deres optagelse ansvarlig for, at holdninger og synspunkter må kunne rummes inden for det, som Luthersk Mission (LM) står for.

FORDYBELSE *i bibelsk og luthersk tro*

ANALYSE *af tidens strømninger*

INSPIRATION *til kristent liv og mission*

	LEDER		HORISONT
04	Det terapeutiske evangelium er en dårlig efterligning <i>Anton Bech Braüner</i>	24	Oprustning
	TEMA: LITURGI		BOGER
06	Æbler af guld i skåle af sølv <i>Børge Haahr Andersen</i>	25	Fri og forankret
10	En fælles tjeneste for Gud og menigheden <i>Peter Edlef Nissen</i>	26	Den nye bekendelse
14	Højmessens liturgi – et levende møde <i>Flemming Baatz Kristensen</i>	27	Trofaste ledere
17	Hilsen fra det høje <i>David Lautrup Skarsholm</i> og <i>Peter Viftrup Højlund</i>		ANDRE ARTIKLER
18	Liturgi i det lavkirkelige <i>Daniel Kofod Primdahl</i>	28	Evangeliet til overbelastede forældre <i>Mathias R. Jepsen-Hansen</i>
21	Liturgi med og mod kulturen <i>Christian Lund Pedersen</i>		FOR TROEN
		32	Troens sanser <i>Helene Koefoed-Jespersen</i>
		34	Jesus er større end engle! <i>Ole Andersen</i>
			PERSPEKTIV
		38	Heller ikke jeg fordømmer dig <i>Ruth Vatne Rasmussen</i>

Liturgien kan fyldes med ord, som er gået ud af sproget, så det liturgiske forløb bliver en slags uforståeligt latin eller finkulturel fernis, som blot støjer.

LEDER

Det terapeutiske evangelium er en dårlig efterligning

AF ANTON BECH BRAÜNER

Det terapeutiske evangelium er udbredt, og det er et problem. På overfladen ligner det det sande evangelium, men ved nærmere eftersyn viser det sig at være en dårlig efterligning.

Anton Bech Braüner

Jeg tror ikke, jeg er den eneste, der har været på turistmarked. Prisen ser god ud, men kommer man tæt på, står der *Abibas* og ikke det kendte tyske sportsmærke *Adidas*. Det lovende tilbud var bare en billig kopi.

Sådan har jeg det med et terapeutiske evangelium.

Det terapeutiske evangelium er sådan set ikke nyt. For 20 år siden konkluderede de amerikanske sociologer Melinda Denton og Christian Smith¹, at troen hos kristne teenagere i USA bedst kunne opsummeres under begrebet *moralistisk terapeutisk deisme*, hvor Gud reduceres til en, der vil have os til at være gode, glade og tilfredse med os selv.

Indimellem spekulerer jeg på, om den karakteristik også kunne passe i Norden. En del forkyndelse – måske især til børn og unge – fokuserer på, at Gud elsker os præcis, som vi er, fordi han har skabt os.

Men er det ikke det, Bibelen siger?

Måske er der en læser eller to, der tænker: *Ja-*

men, er det ikke også det, Bibelen siger? Her har vi vanskeligheden. For Bibelen understreger menneskets unikke værdighed som skabt i Guds billede (1 Mos 1,26; 9,6. Matt 6,26). Det er også børnelærdom, at Guds kærlighed omfatter alle mennesker (Joh 3,16).

Alligevel efterlader det terapeutiske evangelium en flad fornemmelse af at stå med en billig kopivare i hånden. Problemet er især det, der ikke bliver sagt. Mennesket er værdifuldt, ja – men samtidig en synder.

Får vi kun nævnt, at mennesket er værdifuldt, ender vi med at prædike et humanistisk menneskesyn, hvor vi alle er gode nok på bunden. Måske passede det i Paradisets have, men uden for er det virkelighedsfornægtelse.

Adam og Eva gjorde nemlig oprør mod Gud på vegne af hele menneskeheden, og siden har synden været en del af vores natur, så vi ikke vil tro på Gud og ære ham, som vi er i os selv. Vi bærer altså ikke kun rundt på dårligt selvværd. Vi bærer synden selv i hjertet og er dermed under Guds forbandelse i udgangspunktet.

Det var måske nok flot af Jesus, at han gav sit liv, men det kan også virke lidt unødvendigt, når Gud alligevel elsker alle.

Det er afgørende at få understreget, hvis vi vil fastholde evangeliet som den ægte vare.

Hvor menneskesynet bliver humanistisk, bliver evangeliet underligt fladt, for der er ikke længere brug for et stedfortrædende offer for syndere. Det var måske nok flot af Jesus, at han gav sit liv, men det kan også virke lidt unødvendigt, når Gud alligevel elsker alle.

Her bliver det klart, hvad der egentlig er på spil. Hvis vi siger, at *du er elsket af Gud, præcis som du er, fordi du er skabt af ham*, risikerer vi at sige *"fred, skønt der ikke er fred"* (Ez 13,10). For ikke alle Guds værdifulde skabninger ender med at få del i frelsen.

Selvom det er sandt, at Gud elskede *hele verden* så højt, at han gav sit liv, er det alene den, der omvender sig og tror på Jesu offer, der bliver frelst (Joh 3,16). Resten må bære forbandelsen.

Sygdom og symptom

Hvordan undgår vi de dårlige efterligninger?

1. Knyt Guds kærlighed til Jesu offer

Guds kærlighed er fantastisk. Men den må forankres i Jesu offer.

For Guds kærlighed bygger ikke på vores skabelse, men på hvem Gud er, og hvad han har gjort. Guds kærlighed ses tydeligst i Jesu offer for vores synder (1 Joh 4,10).

2. Glem aldrig syndefaldet

"Skapelsen og menneskets synd mot Gud er to sandheder, som altid må tænkes sammen, når vi i vår forkynnelse skal tale om skapelsen og vår situasjon i dag," siger Aksel Valen Senstad.²

Synden underminerer vel at mærke ikke vores værdighed, for den viser sig netop i, at Gud holder os ansvarlige (1 Mos 9,6) og griber ind for at frelse mennesker ved tro på Jesus. Modsat dyrene!

3. Tal om syndens alvor

Synd er ikke bare brudte relationer og dårligt selvværd. Det er personlig skyld over for Gud. Uden denne erkendelse mister vi evangeliets kerne. Lille synd, lille frelser. Stor synd, stor frelser. Vi kan ikke få det ene uden det andet.³

Det terapeutiske evangelium sammenblender symptomerne og sygdommen. Det er som en læge, der ordinerer hostesaft til en patient, der lider af lungekræft. Det er symptombehandling og kan ende fatalt, fordi det forhindrer os i at høre det eneste budskab, der virkelig kan redde os.

For Gud sendte ikke sin søn for at redde mennesker fra dårligt selvværd. Han ville frelse os fra synden i vores hjerter. Et evangelium, der ikke sætter ord på det, er en dårlig efterligning. Lad os ikke nøjes med en dårlig kopi. Lad os gå efter den ægte vare. ■

-
- 1 Melinda Lundquist Denton & Christian Smith (2010): *Soul Searching: The Religious and Spiritual Lives of American Teenagers*
 - 2 Aksel Valen-Senstad (1990): *Fra predikantens studerekammer*, Oslo, Norge: Lunde Forlag, s. 63
 - 3 Det er værd at minde om, at Martin Luther ved reformationen ikke blot genopdagede evangeliet. Han gjorde også op med det optimistiske og urealistiske (ockhamistiske) menneskesyn, han selv var blevet opflasket med. Forståelsen af dybden af menneskets syndighed og skønheden i evangeliet går hånd i hånd.

TEMA

Æbler af guld i skåle af sølv

AF BØRGE HAAHR ANDERSEN

Ligesom vi øser af sange og salmer fra hele kristenhedens lange tradition, inddrager vi træk fra gudstjenestens lange tradition for at gøre liturgien indholdsmættet, forståelig og vedkommende.

Jeg besøgte for snart mange år siden en ældre dame på 95 år. Hun var sengeliggende, og det skulle vise sig at blive hendes dødsleje. Hun var i moden alder begyndt at gå i kirke sammen med sin lillesøster, som var ti år yngre. Da helbredet tvang hende til at flytte på plejehjem, fortsatte hun med den ugentlige plejehjemsgudstjeneste.

”Jeg er så glad for, at jeg begyndte at gå i kirke. Jeg er bare ked af, at jeg holdt 60 års pause,” sagde hun.

Hun var vokset op i et hjem med lejlighedsvis kirkegang, hvor fadervor blev bedt hver aften, og hun havde lært en del salmer udenad i skolen.

”Jeg har haft min salmebog med mig hele livet,” fortsatte hun og viste mig en gammel og slidt salmebog.

”Der er en sætning, jeg er blevet så glad for. Det er den, som siges efter nadveren: ’at Jesus

har gjort fyldest for alle vores synder.’”

Hun tilføjede et par sætninger om, at nu kunne hun dø med fred i sjælen. Få dage efter døde hun. Jeg talte med søsteren.

”Jeg anede ikke, at disse ting betød så meget for min søster. Det har vi faktisk aldrig talt om,” sagde hun.

Liturgiens betydning

Vores korte samtale ved dødslejet står fortsat meget klart i min erindring. Jeg prædikede faktisk til en plejehjemsgudstjeneste 40-45 gange årligt i 13 år. Flokken var ofte 20-40 ældre mennesker. De havde skiftet adresse for sidste gang og sad nu med mange synlige tegn på, at de var i sidste livsfase. Igen og igen var der en tom plads, fordi der havde været et dødsfald i ugens løb. Jeg ønskede så meget, at jeg kunne række dem nogle centrale ord fra Bibelen, som kunne

Liturgien kan blive en totalkommunikation, som understreger og underbygger evangeliets forkyndelse og tekstens budskab.

give dem vished om evigt liv ved at tro på Jesus.

Men ofte var det ikke mine ord, men et salmevers, en sætning fra liturgien som ved ovennævnte eksempel, eller en fast bøn fra Salmebogen, som nåede frem til dem.

På plejehjemmet var det ikke mindst de klassiske salmer, som kom mig til undsætning. Målgruppen tilhørte en generation, som havde lært salmevers i skolen. De var måske kommet på afstand gennem et langt liv. Men når de hørte dem ved en gudstjeneste, blev det en røst i deres indre, som langt stærkere end mine ord fik lov at skabe håb og trøst i samvittigheden.

Liturgien i missionshuset

Min startopstilling var egentlig en skepsis over for alt det, der lugtede af fast liturgi og tradition. Folkekirkens gudstjeneste kunne virke kedelig og al for forudsigelig for et barn og en ung, der var vokset op i en missionshustradition med det personlige vidnesbyrd som en del af erfaringsgrundlaget.

Men også missionshuset havde en liturgisk tradition. Formanden stod frem og foreslog en sang. Derefter blev der holdt en indledning med et bibelcitater og en understregning af vigtigheden af at høre Guds ord. Så fik vi sang nummer to. Derefter tog prædikanten ordet. Han læste "i Jesu navn" (underforstået: Så rejste vi os op) en tekst.

Prædikenen kunne have et forudsigeligt forløb og sluttede med et amen og en kort eller længere bøn, hvor dagens pointe fra teksten ofte blev gentaget. Så var der to sange til, hvor det gamle trædeorgel i missionshuset kom fællessangen til hjælp. Inden formanden afsluttede med en tak og en indbydelse til kaffebordet efterfølgende.

Ved særlige anledninger var liturgien udbygget med et sangkor eller et strengekor. Med tiden fik mødeledelsen en mere selvstændig be-

tydning. Men selvom det, der ligger uden om prædikenen, har vokset sig større, har det en fast og forudsigelig form. Mødet har sin faste liturgi.

Musikdelen har også ændret sig, men fællessangen fylder stadig meget. En lovsangsleder er et relativt moderne ord, som indikerer, at sang og musik ikke blot er opvarmning til det egentlige – det mundtligt forkyndte ord. Men en selvstændig formidling med en blanding af noget fast og noget spontant.

En grovsortering af liturgien i evangeliske menigheder

I dag er jeg rejsepræst og rejser land og rige rundt for at forkynde og holde bibelundervisning i kirker, missionshuse og frimenigheder. Det har lært mig at sortere mellem tre slags hovedsamlinger i de kristne menigheder:

1. Gudstjenesten i folkekirken med orgelmusik, en liturgisk indledning, en oplæsning af to eller tre udvalgte tekster med bøn og salmesang imellem, en prædikendel og en kirkebøn, dåb og nadver efter et enkelt eller udvidet ritual og en afslutning med bøn, velsignelse og udgangssalme.
2. Missionshusmødet med en tradition, der blev skabt i anden halvdel af 1800-tallet. Centrum er ordets forkyndelse, og i et missionshus med en vis alder er der en fast prædikestol i centrum. Sang og øvrige indslag er bygget op om prædikenen, som fortsat er det væsentligste. Mange af de nye frimenigheder har ud-

Børge Haahr Andersen

Rejsepræst ved Dansk Bibel-Institut
bha@dbi.edu

Når noget vigtigt skal siges, sætter man rammen for det og planlægger et liturgisk forløb, som forener ord og handling.

- bygget med dåb og nadver efter prædikenen, men ellers fastholdt sangstilen og liturgien.
3. En del nyere frikirker, som er inspireret fra den engelsktalende verden, holder deres gudstjenester i koncertstil, hvor sang og musik fylder ganske meget. Prædikenen er en slags stand-up-indslag med dialog med forsamlingen, og hele liturgien er vævet ind i en musikalsk ramme. Men selvom spontanitet betyder meget i denne tradition, får også denne gudstjenesteform en fast og forudsigelig ramme.

Liturgi på godt og ondt

Liturgi kan blive overflade, en død tradition. Den kan også være usand, så den kommunikerer noget falsk. En gudstjenesteliturgi kan renses for alt det i troen, der handler om håbet og evigheden og advarslen mod vantro og forhærdelse. Så kan den stabilisere mennesker i en ån-

delig søvn og lede mennesker ind i et bedrag.

En ægtemand kan have en vane med at kysse sin hustru farvel med et: "Jeg elsker dig", inden han går ud ad døren. Men hvis han er på vej til et møde med sin elskerinde, er den smukke farvel-liturgi i virkeligheden løgn og bedrag.

Liturgien knyttet til prædikenen, dåben og nadveren kan være overlæst eller uforståelig. Den kan fyldes med ord, som er gået ud af sproget, så det liturgiske forløb bliver en slags uforståeligt latin eller finkulturel fernis, som blot støjer.

Liturgien kan også blive en totalkommunikation, som understreger og underbygger evangeliets forkyndelse og tekstens budskab. Måske havde den ældre dame, jeg fortalte om indledningsvist, ikke taget budskabet fra nadverliturgien til sig, hvis ikke det også havde været hjerteblodet i mine prædikener. Men det var i liturgien, at hun fangede pointen.

Liturgien skal bryde med alt det, der har fyldt min tankevirksomhed i dagens løb og stemme mit sind til stilhed og modtagelighed.

Hvis en ung mand vil spørge den pige, han elsker, om hun vil gifte sig med ham, nøjes han ikke med at spørge i forbifarten eller ved at sende en SMS. Nej, han tilrettelægger en ramme, hvor de har hinandens udelte opmærksomhed. Han har måske købt en halvdyr blomst, ti røde roser eller lignende. Måske investerer han i en ring eller et smykke, før han falder på knæ og frier til hende. Det, han skal sige, er så afgørende, at han må planlægge et liturgisk forløb, sådan at hans spørgsmål kan indrammes af en kommunikation, som er ord og handling i forening.

En gudstjeneste eller et missionshusmøde er også en vigtig og alvorlig sag. Det er et møde med den treenige Gud, hvor Gud gennem sit ord vil sige det, jeg har brug for til dagen og ugen, og jeg kan få sagt det til Gud i bøn, bekendelse og lovprisning, som jeg har på hjerte. Rammen og liturgien er derfor vigtigt. Det skal bryde med alt det, der har fyldt min tankevirksomhed i dagens løb. Det kan stemme mit sind til stilhed og modtagelighed.

Derfor: på samme måde som en prædikant hele tiden arbejder med sin forkyndelse og formidling gennem bøn, bibelstudier og pædagogik, sådan må vi hele tiden arbejde med den liturgiske ramme i gudstjeneste eller mødet. Som vi øser af sange og salmer fra hele kristenhedens lange tradition, inddrager vi træk fra gudstjenestens

lange tradition for at gøre liturgien indholdsrig, forståelig og vedkommende. Målgruppen er vigtig; en familiegudstjeneste, et ældremøde eller en ungdomssamling har ikke samme liturgi, selvom sigtet er det samme: at formidle Guds ord til os og vores bøn og tak til Gud.

”Æbler af guld i skåle af sølv er ord, som tales i rette tid (Ordsp 25,11 – 1931-oversættelse). Det gamle ordsprog siger noget om ordenes betydning, men også om den form, hvori ordene indgår. Både form og indhold og målgruppe er vigtig i formidlingen af den kristne tro.

En vurdering af liturgien

I et missionshus må bestyrelsen og prædikantgruppen vurdere ikke blot forkyndelsens indhold og alsidighed, men også den liturgiske ramme. I folkekirken er det præsten sammen med menighedsrådet, der må arbejde med de ydre rammer.

For det første er der ordene, der siges ud over prædikenen, dåben og nadveren. Hvis kun teologer eller akademikere eller faste menighedsmedlemmer over tid kan forstå det, der siges, rammer liturgien ved siden af.

Som Luther sagde det: Alt må være forståeligt for ”Hans og Grethe”, den almindelige, ikke-uddannede tilhører. Hvis sangene er præget af sproget for 200 år siden, er det ikke sikkert, at den moderne tilhører kan forstå det. Dette gælder også de

faste bønner og det liturgiske forløb ved gudstjenesten eller mødet.

For det andet er der alsidigheden og forankringen i Bibelens centrum. Liturgien skal have en slidstyrke, hvor den sætter ord på skabelse, syndefald, frelse, håb, evigt liv. Centrum er nu som altid ”ordet om korset”. En umistelig del af den liturgiske ramme er kristne sange og salmer. Nogle af os husker coronatidens sangforbud og den fattigdom, vi oplevede, når menigheden ikke som normalt kunne trække vejret i takt og hylde Gud med tak, bøn og bekendelse.

Hvis de unge oplever, at hele liturgien er tilrettelagt efter de ældre, eller modsat, så vil én aldersgruppe med tiden blive hjemløs i menigheden. Nej, i et hjem og i en kristen menighed tager man hensyn til alle generationer – fra de yngste til de ældste.

For det tredje: Rummet, kirkeåret, årstiderne, naturen og hverdagen må tænkes med i menighedens samling og det liturgiske forløb. Da jeg var præst, blev dåbsfadet pyntet med tre små buketter de søndage, hvor der var dåb. De fortalte dåbsfølget, at ”nu er der fest”. Familien fik de tre buketter med hjem som menighedens hilsen til dem. Mit håb var, at de derigennem fik et glimt af skaberens storhed og menighedens medleven. Sammen med dåbens handling og løfte og troens modtagelse og betydning for livet og evigheden. ■

TEMA

En fælles tjeneste for Gud og menigheden

LITURGI I BIBELN OG KIRKENS HISTORIE

AF PETER EDLEF NISSEN

Den kristne kirkes liturgi har en lang og rig historie. Tag med på denne vandring gennem Bibelen og kirkens historie og se, hvordan Guds folk gennem tiden har organiseret sine sammenkomster og gudsdyrkelse.

Peter Edlef Nissen

Afdelingsmissionær i Luthersk Mission
pen@dmlm.dk

Liturgi er et fremmedord taget fra det græske ord *leiturgia*. Det er sammensat af ordet for folk (*laos*) og ordet arbejde (*ergon*). I kirken dækker ordet liturgi over forløbet i gudstjenesten. Det kan også forklares som gudstjenestens ritual. Et møde har også en liturgi i det øjeblik, der er et program eller en dagsorden. Så selvom vi som regel ikke bruger ordet i forbindelse med missionshusmøder, kunne det i princippet godt bruges der.

Leiturgia var i oldtidens græske samfund et princip, som dækkede borgeres finansielle støtte til statens arbejde, herunder skuespil og kunst. På den måde har kirken altså overtaget en tænkning omkring liturgien som et fælles bidrag fra alle. Det er altså ikke en gruppe, som optræder for en anden.

Ordet optræder få steder i Det Nye Testamente: i Filipperbrevet 2 som udtryk for tjenesten

for evangeliet og i Lukasevangeliet 1,23 og Hebræerbrevet 9,21 som udtryk for gudstjeneste.

Liturgi i Det Gamle Testamente

I begge sidstnævnte henvisninger er ordet knyttet til Det Gamle Testaments gudstjenestepraksis omkring offerttjenesten. I GT bliver vi meget tidligt introduceret til en eller anden form for liturgisk praksis. Vi ved ikke, om Kain og Abel gav deres offer i forbindelse med en liturgisk handling, men det er oplagt at forstå det som en form for takkegave, måske et høstoffer, som har været knyttet til årets gang, når kornet var høstet, og husdyrene havde fået deres unger. Det vi også i dag praktiserer som høstfester og høstgudstjenester (se 1 Mos 4,3f.).

Om de første slægter efter skabelsen læser vi, at på Enoshs tid begyndte man at påkalde Herrens navn (1 Mos 4,26). Vi ved ikke hvordan,

FOTO: FREEPIK

men da det jo har haft et offentligt udtryk, har det sandsynligvis (også) haft en liturgisk form.

I forhold til personlig andagt får vi at vide, at Daniel tre gange om dagen knælede ved vinduer vendt mod Jerusalem, hvor han bad og takkede Gud, sådan som han altid havde gjort (Dan 6,11). Nogle af Bibelens salmer er knyttet til bønner på bestemte tidspunkter af dagen. For eksempel er Salme 5 og 108 morgensalmer og Salme 4 og 141 aftensalmer. Selvom de sikkert er blevet brugt i en fælles morgen- og aftensang, har salmerne også karakter af individuel bøn. Så mens Daniel boede i Babylon, har han måske fortsat en fælles gudstjenestepraksis omkring morgen og aften alene i sit hjem. Det var blevet hans personlige andagtsstund.

I de forordninger Gud giver til Moses omkring helligdommen indgår ofrene i en liturgisk tænkning. For eksempel skulle der ofres

et lam to gange om dagen; det ene om morgenen og det andet, lige inden mørket faldt på (4 Mos 28,3-4).

Mange af ofrene blev fordelt ud over året, så det kom til at bestå af forskellige fester, som markeredes igen og igen. Et eksempel på faste liturgiske indslag er hornblæsningen, som skulle foretages på den første dag i den syvende måned som en indledning til fejringen af nytåret og i forbindelse med ofringerne (4 Mos 10,10).

Den organiserede liturgi omkring ofrene får en ny udgave med templet i Jerusalem. Vi har en rimelig detaljeret beskrivelse af indvielsesritualet omkring Salomos tempel i Første Kongebog 8 og Anden Krønikebog 5-7. Først førtes pagtens ark og de øvrige hellige genstande i procession til det nye tempel, og Salomo tilføjede nogle indvielsesord i den forbindelse. Vi læser, at et kor og orkester stod øst for alteret og lov-

Vi kan læse, at Daniel tre gange om dagen knælede ved vinduer vendt mod Jerusalem, hvor han bad og takkede Gud.

Den organiserede liturgi omkring ofrene får en ny udgave med templet i Jerusalem.

priste Gud i forbindelse med processionen. Så velsignede kongen Israels forsamling med en bøn. Derefter bad han en takkebøn til Gud på knæ foran alteret, hvorefter han velsignede Israels forsamling endnu engang. Vi læser, at Gud tog imod ofrene, og i den forbindelse har der været en kommentar/respons fra israelitterne (sandsynligvis et såkaldt *responsorium*, der gentages flere gange): "Han er god, hans trofasthed varer til evig tid" (2 Krøn 7,3b – en respons vi også finder i Salme 118,1-4 og gennemgående i Salme 136). En stor mængde forskellige ofre blev ofret, og det tyder på, at der har været lovsang og musik med *responsorium* under ofrene.

Indvielsen varede i 14 dage: syv dage plus syv dage. Det skyldes, at indvielsesfesten faldt sammen med løvhyttefesten – den nytårs- og høstfest, hvor der i forvejen skulle bringes mange særofre af forskellig slags som supplement til det daglige offer (3 Mos 23,39-43. 4 Mos 29). Det var et tidspunkt, hvor Israels folk i forvejen skulle samles omkring gudstjenesten i tabernaklet/templet.

Løvhyttefesten var altså en pilgrimsfest. I Salmernes Bog har vi flere pilgrimssalmer, som blev sunget i forbindelse med festerne. I salme 84 har vi en lovprisning af Gud for hans nærvær i templet. I den forbindelse udtrykkes glæden ved at være på pilgrimsvandring for at møde Gud i templet (v.6-8). Salme 118 er en lovsang, som er blevet sunget i festprocessionen i templet (v.27). Den har indgået i ritualet omkring løvhyttefestens ofringer. For eksempel er vers 19-20 muligvis blevet sunget, idet portene til de indre forgårde blev åbnet.

Liturgi i evangelierne

Pilgrimsfesterne gjorde sig stadig gældende på Jesu tid. Vi læser, at Jesus ikke bare deltog i løvhyttefesten (Joh 7,3f) og i påskefesten (Luk 2,41 og Mark 14,12f), men at han placerer sig direkte i disse fester på en liturgisk måde.

For i forbindelse med løvhyttefesten læser vi, at Jesus på den sidste dag træder frem på tempelpladsen og taler om sig selv som livets vand (Joh 7,37-39). Dette sagde han i forlængelse af

den store lovprisning på netop denne dag, hvor løftet om levende vand fra Zakarias 14,8 blev læst, og præsterne havde et ritual, hvor de gik rundt om alteret syv gange mens de råbte ordene fra Salme 118,25: "Herre, frels dog!"

Omkring påskefesten bliver det endnu mere tydeligt. I forbindelse med påskeritualet omkring spisning af påskelammet, går Jesus ind og "trumfer" fejringen ved at placere sig selv i den og dermed "forklare" påskelammets funktion som knyttet til hans kommende offer på korset.

Det var en oplagt mulighed for at forny ritualet og dermed give det et nyt perspektiv. Han bliver et led i liturgien, ja gudstjenestens centrum. For fodvaskningen (Joh 13,1-17) skete ved indledningen af påskemåltidsritualiet, og den følgende spisning af brødet og vinen knyttedes sammen med folkets frelse ud af Egypten (2 Mos 12). Jesus korsfæstedes og døde muligvis samtidig med slagtingen af påskelam i templet, og dermed har flængningen af forhænget på netop det tidspunkt virket endnu mere dramatisk (Matt 27,51). Vi læser også, at Jesus og disciplene slutter påskefejringen med lovsangen, som udgjorde salmerne 114-118 i Salmernes Bog.

Liturgi i den tidlige kirke

Det giver derfor god mening, når kirken med kirkeåret har overtaget jødisk liturgi fra påsken og fejrer den i overensstemmelse med Jesu perspektiv på dem.

Efter pinsedag fortsatte de første kristne deres daglige bønnetider i templet, som de også tidligere havde gjort sammen med Jesus (ApG 3,1). Den supplerede de med en form for nadvergudstjeneste i hjemmene (ApG 2,42-47).

Det er blandt andet i Paulus' formaning til korinthermenigheden omkring nadverfejringen, at vi finder de kendte indstiftelsesord fra Jesus selv, og de kan tolkes som en hjælp og vejledning til at gøre den kaotiske nadverfejring i menigheden mere liturgisk ordnet (se 1 Kor 11,17-34). Ved at lade ordene lyde i fællesskab i forbindelse med nadvermåltidet ville det skabe fokus på nadveren som sakramente og ikke kun som fællesspisning. Som han slutter med at skrive: "alt-

så, mine brødre, når I kommer sammen for at spise, skal I vente på hinanden” (v.33).

I oldkirken mødtes kristne til gudstjeneste og bøn omkring Guds ord og nadverens gave. Ud over evangeliernes skildring af nadverindstiftelsen før Jesu død omtaler Paulus det som en etableret praksis: undervisning og belæring i en kontekst med salmer, hymner og åndelige sange (Ef 5,19. Kol 3,16). Denne tredeling udgør sandsynligvis de bibelske salmer, ældre etablerede hymner og lettere, samtidige sange. En genrebredde, som vi også kan nyde godt af at praktisere i vores tid.

Korinthermenigheden havde også brug for at få ryddet op og skabt orden i deres gudstjeneste. Her handlede det især om tungetalens plads, og hvem der skulle forkynde i gudstjenesten (se 1 Kor 14,26-40).

Da de kristne fik friheden til at bygge kirkebygninger, var det derfor oplagt, ud over hoved-

stamente (Es 6,3): de tre gange ”hellig”, som vi også kender fra nutidens nadverritual.

Desuden findes der en tekst fra kirken i det første århundrede, den såkaldte *Didache*. Her gives nogle instruktioner til afholdelse af dåb og nadver, som danner grundlag for vores nuværende dåbs- og nadverritual.

Den videre udvikling

På grund af politisk uro og kristenforfølgelser blev det i høj grad gennem klostrene, kristen lærdom og liturgisk liv overlevede og udviklede sig i middelalderen. Da kirken i stor stil desuden benyttede munke som præster og missionærer, udviklede der sig en praksis, hvor præster og lægfolk kom længere og længere væk fra hinanden. Det var denne afsporing, som den lutheriske reformation gjorde op med; blandt andet ved at oversætte Bibelen og indføre gudstjenester på folkesprog. Forkyndelse og oplæring var

På grund af politisk uro og kristenforfølgelser blev det i høj grad gennem klostrene, kristen lærdom og liturgisk liv overlevede og udviklede sig i middelalderen.

gudstjenesten om søndagen, at have en daglig morgen- og aftengudstjeneste i store menigheder. Det var gudstjenester, hvor bibellæsninger, forkyndelse og lovsang indgik i en leiturgia – en fælles tjeneste for Gud og hinanden.

Endelig ser vi elementer af den oldkirkelige gudstjeneste i Johannes Åbenbaring. Vi får nogle lovsange knyttet til den himmelske gudstjeneste omkring den treenige Gud (Åb 4,5; 7,9-17; 11,15-19 og 19,1-10). Fælles her er lovsangen omkring Guds trone for hans nærvær og mægtige frelsesgerninger. For eksempel finder vi den trefoldige markering af Guds hellige nærvær (Åb 4,8), som også fremgår i Det Gamle Te-

også trådt i baggrunden, og nadveren var blevet en eksklusiv affære. Begge dele ville Luther genetablere i gudstjenesten, så den igen blev menighedens *leiturgia* efter bibelsk forbillede.

Konklusion

Det fremgår klart, at der har været en liturgisk praksis både gennem Det Gamle og Det Nye Testamente. Begge steder handler det om, at gudstjenesten skal foregå regelmæssigt og under ordnede forhold, så den tjener til åndelig opbyggelse. Liturgi er nødvendig, for at alle kan være med og give ordentligt plads til ordet og sakramenterne. ■

TEMA

Højmessens liturgi – et levende møde

AF FLEMMING BAATZ KRISTENSEN

Højmissen lever, når præst og menighed er sammen om at dyrke Gud og tage imod fra ham.

Flemming Baatz Kristensen

Pensioneret præst
fbaatzk@gmail.com

Højmissen i Den Danske Folkekirke har udviklet sig gennem århundreder. Den seneste revision er fra 1992 og findes i Ritualbogen fra samme år.¹

Denne revision blev udformet ud fra to stikord: "mangfoldighed og genkendelighed." Tanken var, at der fint kunne være forskel på, hvordan man forskellige steder fejrede højmissen. Det ligger i ordet "mangfoldighed". Samtidig skulle der være "genkendelighed"; man skulle kunne genkende gudstjenesten som en folkekirkelig gudstjeneste, ligegyldigt hvor man gik i kirke. Man ville på denne måde holde folkekirkens mange forskellige menigheder samlet i én kirke med plads til gudstjenestelige forskelle i samme genkendelige struktur.

Det betyder, at der er rige variationsmuligheder inden for den gældende ordning, f.eks. tre forskellige måder at holde nadver på, og med muligheder for at søge om flere ændringer. Ønsker man dette, skal man på en række punkter have det godkendt i menighedsrådet, og noget skal tillige godkendes af biskoppen.²

1992-ritualet betød således i forholdet til den forrige revision også en række fornyelser fra traditionen som f.eks. mulighed for at bruge en rigere nadverliturgi og mulighed for at bede en nadverbøn efter oldkirkeligt mønster. Det var ikke tilfældet tidligere. Det samme gjaldt indførelsen af mulighed for at læse tekster fra Det Gamle Testamente.

Og nu gør man klar til igen i at se på højmessens liturgi. Den er i støbeskeen. Det vil som altid ske i spændingsfeltet mellem tradition og fornyelse. Spændende at se, hvad der kommer ud af det.

Den danske højmesse ligner den højmesseform, man har i de lutherske folkekirker i de nordiske lande og i USA og faktisk også i den katolske kirke. Men naturligvis er der forskelle, både små og store.

Højmissen og fodbold

Højmissen rummer en fast form som menigheden kan genkende og bruge søndag efter søndag. Man ved, hvad man går indtil. Det giver

FOTO: CHRISTIAN ROAR PEDERSEN

tryghed og skaber en vis forudsigelighed, som gør, at man bedre kan føle sig hjemme.

Man kan sammenligne en højmesse med en fodboldkamp.

På den ene side: fodbolden har sine regler med offside, frispark, hjørnespark osv., der viser, at det er en fodboldkamp. Sådan har liturgien også sine faste regler, der viser at vi er til højmesse i folkekirken. (Liturgien kan dog også variere lidt, alt efter hvor vi befinder os i kirkeåret).

På den anden side: Når fodboldkampen går i gang, kører spillet og det er forskelligt fra kamp til kamp. Sådan også med højmessen: Bibelteksterne er nye til den konkrete højmesse. Det samme er prædikenen. Kirkebønnen kan også variere, og det samme gør "dagens bøn", kaldet kollektbønnen, som bedes, lige før menigheden skal til at lytte til de bibelske læsninger.

Det gælder også salmerne, i Danmark endda så meget, at vi ligefrem kalder den danske højmesse for en "salmemesse". Der findes nok ikke nogen højmesse i kristenheden, som er så meget en salmemesse som vores. Den danske sal-

mebog kaldes verdens bedste salmebog – også af udlændinge.

Megen liturgi bliver hos os udtrykt gennem salmerne. Ikke mindst lovsange og bønner. Vil man f.eks. synge et liturgisk "halleluja" sker det i Danmark ofte ved, at man synger en salme, der indeholder "halleluja".

Samtale mellem Gud og mennesker

Højmessen er mødet med Gud i en fast og lidt stram form med de elementer, der skal til for at holde menigheden og den enkelte kristne i live en hel uge.

Højmessen, som er navnet på menighedens hovedgudstjeneste, den store gudstjeneste, som i Danmark ofte holdes søndag formiddag ved 10-tiden, skal føre menigheden og den enkelte ind i en samtale med Gud.

Denne samtale bølger så at sige frem og tilbage gennem hele højmessens. Den foregår i tillid til, at Jesus er kommet til højmesse ud fra hans eget løfte: "Hvor to eller tre er forsamlet i mit navn, dér er jeg midt iblandt dem" (Matt 18,20).

Megen liturgi bliver hos os udtrykt gennem salmerne. Ikke mindst lovsange og bønner.

Højmessen er mødet med Gud i en fast og lidt stram form.

Snart har vi ordet, snart har Gud ordet. Gud giver til os, og Gud tager imod, hvad vi bringer til ham. Vi beder, vi synger. Vi lytter og tager imod hans gaver og velsignelse, som han rækker til os.

En vis tommelfingerregel er denne (som dog ikke gælder hele vejen igennem): hvis præsten, der leder højmessen, vender ansigtet mod alteret, er vi i aktivitet over for Gud gennem vores bønner og lovsange. Når præsten vender ansigtet mod menigheden, er Gud i aktivitet over for menigheden gennem ordet og prædikenen, de små hilsener undervejs, gennem dåben og nadveren og gennem velsignelsen.

Højmessens struktur

En højmesse består grundlæggende af fire dele:³

- Indledning
- Guds ord og bøn
- Nadver
- Afslutning

Indledning

Indledningens længde og elementer kan variere fra sted til sted. Nogle steder er den kort, andre steder lidt længere.

Meningen med indledningen er at føre os ind foran Guds ansigt og lade os møde ham. Vi bøjer os for ham og må nærme os ham med frimodighed på grund af Jesus. Derfor kommer vi med tilbedelse og lovprisning.

Kommer vi ham nær, opdager vi, hvem vi selv er, og må bekende vore synder og råbe til ham om barmhjertighed. Her kan man have en syndsbeholdelse og et "Herre, forbarm dig over os" (kaldet "Kyrie"), som besvares hurtigt efter med Guds svar på verdens nødråb: Han sendte Kristus til os. Derfor synger vi med på englendes lovsang julenat over Guds komme i kødet til os: "Ære være Gud i det højeste" (kaldet "Gloria").

Guds ord og bøn

Så følger den længste del af højmessen: Afdelin-

gen med Guds ord og bøn.

Den indledes med "dagens bøn", som er en bøn relateret til dagens tema og bibeltekster. Så følger to eller tre læsninger fra Bibelen. Fra Det Gamle Testamente eller/og et stykke fra Det Nye Testamente uden for evangelierne. Den tredje læsning er højdepunktet: en tekst fra et af de fire evangelier, noget, Jesus har sagt, eller noget, der på anden måde handler om ham. Så følger prædikenen, som er det bibelske budskab oversat til os i dag. Derpå følger vores respons, ved at vi bekender troen på Gud og bærer vores anliggender frem for ham gennem vores forbønner og anliggender i kirkebønnen.

Nadveren

Højmessens tredje del er dens højdepunkt: nadveren, foreningen med Jesus i hans legeme og blod. Han, som er midt iblandt os, han, som vi beder til og lytter til, han intensiverer i nadveren sit nærvær. Han knytter sit legeme og blod, sit offer og hengivenhed, til brød og vin. Og når vi modtager det, kommer han ind i vores liv med sin livskraft. Det sker alt sammen, mens vi møder ham med intensiveret lovprisning og bøn og knæler ned for at tage imod ham.

Afslutning

Til sidst følger afslutningen, som ofte er ganske kort: bøn, velsignelse og en salme.

Livet i højmessen

Når vi deltager i højmessen, opdager vi, at den er fyldt med udtryk fra Bibelen som f.eks. "Herren være med jer", "Fred være med jer", den apostolske velsignelse og den aronitiske velsignelse.

Noget siges, og noget synges i liturgien, og nogle gange sker det vekselvist mellem præst og menighed. Højmessen bliver levende, når vi beder Guds ånd om at gøre mødet mellem Gud og os levende. Det er Ånden, der gør levende (Joh 6,63). ■

1 Den findes også i "Den danske salmebog", 2003, 1 udgave, side 793-816 og senere udgaver.

2 Reglerne nævnes i ovennævnte udgave af salmebogen, side 808-809.

3 En detaljeret redegørelse for højmessens enkelte led og deres betydning findes i min bog "Mødet mellem himmel og jord. På vandring gennem gudstjenesten", Kolon, 2010. Bogen er udsolgt. Ønsker man filen med manus, er man velkommen til at kontakte mig på fbaatzk@gmail.com. Jeg henviser også til kapitlet "Præsten og liturgien" i min bog "Tunger af ild og dog prædiken mild", Lohse, 2023.

HILSEN FRA DET HØJE

AF DAVID LAUTRUP SKARSHOLM OG PETER VIFTRUP HØJLUND

Der går et vindstød gennem fornuften
som en hilsen fra det høje.
Det skaber modstand, forandrer luften,
som en tale man må føje.

Der går en sitren igennem maven,
som om hver en fiber længes.
Den åbner sindet for nådegaven,
som når hjerteilden fænges.

Vi bader os i solens skær
og mærker riget komme nær.
Ånd på os.
Vi lukker sommerbrisen ind
og flyver væk på Åndens vind.
Send os ud, send os ud.

Der lyder lovsang igennem løvet,
som når Herrens due daler
Den løsner tunghed, antænder støvet,
som når tusind pensler maler.

Der falder dug fra Himmelen haller
som et slør i menigheden.
Bag dette forhæng skimtes krystaller
som et smil fra evigheden.

David Laurup Skarsholm

Stud.theol.

davidlaurupskarsholm@
gmail.com

Peter Viftrup Højlund

Stud.theol.

Peter.hojlund16@gmail.com

GODT SAGT

Der er fare på færde, hvis den troende mister kærligheden til brødrene. Mange forskellige forhold kan gøre kærligheden kold. Vor svorne fjende ved, hvad han har vundet, hvis han får sat skel mellem brødrene. Derfor gør han, hvad han kan for at ødelægge de troendes indbyrdes kærlighed (...)

Forskellige syn og opfattelser af tingene kan også skille brødrene. Vi kan f.eks. have svært ved at forstå, at en broder kan være en lige så ærlig og benådet kristen som vi, når han ikke opfatter punkter i Guds ord på samme måde, som vi gør.

C.O. ROSENIUS

TEMA

Liturgi i det lavkirkelige

AF DANIEL KOFOD PRIMDAHL

Ved at tage liturgien alvorligt, også i den lavkirkelige gudstjeneste, giver vi os selv værktøjer til at sænke skuldrene og hvile i Guds mangfoldige gaver til os.

Daniel Kofod Primdahl
Præst i LM Kirken i Herning
dkp@dmlm.dk

Det er svært at forestille sig en gudstjeneste uden nogen form for liturgi. Der vil som oftest være i hvert fald et minimum af planlagt bøn, planlagt forkyndelse, planlagt musik og formentlig også et planlagt begyndelsestidspunkt. Hvad enten vi vil det eller ej, er der altså nogle rammer, det giver mening at indordne sig under.

Min påstand er, at jo flere og mere definerede rammer, des større rigdom får vi ud af det; både åndeligt og praktisk i form af bedre muligheder for at engagere flere forskellige i gudstjenesterne og i form af et mindre brug af resurser på at forberede en gudstjeneste.

Frihed og ansvar

Den åndelige rigdom i liturgien kan du læse om i andre artikler i dette blad, så lad mig i stedet

fokusere på den praktiske. Jeg tror, det er lettere at engagere flere i en rig liturgi, fordi vi i så fald spørger til noget meget defineret og konkret. Da afhænger det mindre af den engageredes dygtighed, fordi liturgien i sig selv bærer opgavens indhold.

Kirkebønnen/menighedsbønnen kunne være et eksempel. Spørger vi nogle om at bede den, uden at give dem et forslag eller nogle stikord at bede ud fra, giver vi dem en stor opgave, hvor den adspurgtes dygtighed kommer til at påvirke resultatet. Giver vi en fast formuleret bøn at læse op, bliver den adspurgte fritaget for store dele af det ansvar, og alene vedkommendes evne som oplæser har en betydning. Giver vi et forslag og en kort beskrivelse af, hvad bønnen bør indeholde, og hvordan den bør struktureres, får den adspurgte mulighed for selv at for-

me sin opgave i trygge rammer. Giver vi begge dele, giver vi vedkommende den største frihed, fordi både ansvaret og opgaven stilles frit.

Resurser

Det letter resurseforbruget for gudstjenesten med en rig liturgi, fordi vi ikke behøver tænke over, hvad der skal ske og hvornår. Det er ikke mange år siden (faktisk kun 223 år¹), der blev indført frit sangvalg i Den danske Folkekirke. Inden da var Salmebogen en bog, hvor man slog op på søndagen i kirkeåret, og dér kunne læse hele gudstjenestens forløb. Det var derfor begrænset hvor meget den enkelte menighed skulle planlægge en gudstjeneste. Samtidig har gudstjenesten været så genkendelig, at det har frigivet ressourcer til andre ting. Ingen musiker har skullet lære nye sange hver uge, og hele menigheden har kunnet synge med på det, der skulle synges.

Arbejdet med liturgien kan foregå på et overordnet niveau. I stedet for at have en gudstjenesteleder, der hver uge skal sikre, at vi når omkring de ting, der er givet i liturgien (fx lovprisning, anråbelse/synsbekendelse, læsninger, trosbekendelse, forbøn for prædikanten, prædiken, ordet frit, bønnehørelse, menighedens bøn, tegn på forsoning, anerkendelse af alt som værende Guds, opløftning af hjerterne, takkebøn for Guds gaver, helligråb, genkaldelse af Guds mægtige gerninger i Kristus, indstiftelsesordene, troens mysterium, påkaldelse af Helligånden, bøn om bevarelse, bøn om Herrens genkomst, fadervor, brydelse af brødet, invitation og udsendelse), kan dette udbytte være sikret på et overordnet plan. Gudstjenestelederens opgave bliver da at lede menigheden igennem dette og eventuelt at vælge imellem variationer.

Blev du forpustet af omfanget af parentesens indhold? Så kan jeg fortælle, at mange af de bønner, der er nævnt i parentesens, består af en enkelt sætning i liturgien. Traditionelt har man sunget mange af disse liturgiske led. Sådant blev for eksempel også trosbekendelsen sat på vers af Luther (DDS 437), så i stedet for at sige eller synge den som i dag, sang man den

FOTO: FREEPIK

salme. Da salmevalget blev endnu mere frit i Danmark, forsvandt (blandt andet) trosbekendelsen ud af den danske højmesse, fordi mange præster valgte en anden salme på trosbekendelsens plads. Grundtvig skulle efter sigende have tilføjet trosbekendelsen til sine prædikener for at få den med som en talt bekendelse i gudstjenesten. Der kan altså være en pointe i at sikre liturgiernes indhold for at undgå, at vi mister noget, som faktisk er vigtigt.

Indhold og form

Kan liturgien ikke blive fremmedgørende? Jo, det kan den helt bestemt! Ordet om korset er en dårskab for hedninger, og det vil det også være, når ordet formidles som liturgi. "Gudstjeneste" er ikke blot vores tjeneste for Gud, men det er

Det er lettere at engagere flere i en rig liturgi, fordi vi i så fald spørger til noget meget defineret og konkret.

(endnu en gang) Gud, der tjener os! Gud er Gud, vi er mennesker, og derfor vil noget være fremmed, uforståeligt, ophøjet og helligt.

Men der skal skelnes. Skelnes imellem liturgiens indhold og liturgiens form. Indholdet er vigtigt, men formen kan oversættes, ligesom også Guds ord er oversat til de fleste af verdens sprog, og arbejdet nu er i gang med at lave en ny oversættelse til dansk.

Et eksempel på dette kan være tegnet på forsoning. I Oldkirken var dette tegn, at man udvekslede kys med hinanden. I dag forbinder vi et kys med noget mere intimt, end man gjorde dengang, og jeg ville næppe forstå et kys som et tegn på forsoning og fred, hvis jeg fik det af nogen anden end min hustru (eller min morfar, dengang han levede).

En masai-stamme havde en tradition med at udveksle en tot græs med hinanden som et tegn på forsoning og fred. Da de kom til tro, tog de denne tradition med i liturgien i stedet for

fredskysset, og hvis nogen nægtede at modtage en tot fra en anden, fejrede de ikke nadver, fordi der ikke var forsoning og fred i menigheden.² Formerne må altså "oversættes", men indholdet fastholdes. Dette arbejde er for vigtigt til, at det kan ske på ugentlig basis.

Sænke skuldrene

Lyder det kedeligt? Der vil helt sikkert være nogle gentagelser, men gentagelser kan blive til vaner, og gode vaner skal man ikke undervurdere betydningen af. Lyder det langt? Både i folkekirken og i frimenighederne fylder salmer og sange en god del af gudstjenesten. Det er ikke uden værdi, men det bør, i princippet, oftest regnes som "prædikentid", når vi kigger på, hvilke salmer og sange vi synger. Tag et kig på den store parentes ovenfor og se, om de salmer og sange, I plejer at synges til gudstjeneste, fungerer som et af de led, eller om de egentlig er "fyld" liturgisk set. Det betyder ikke, at de ikke kan bruges i gudstjenesten, men det er måske værd at tænke over at de, i mange tilfælde, faktisk er "tilføjelser" til gudstjenestens liturgi.

Lyder det stift? Hvis vi nu leger med tanken om at fjerne alle salmer og sange, og kun fulgte en hel striks liturgi, så kunne vi, uden at forlænge gudstjenesten, have en ret fyldig lovsangsblok under "Ordet frit" – enten planlagt eller foreslået eller måske endda en kombination.

Ved at tage liturgien alvorligt, også i den lavkirkelige gudstjeneste, giver vi os selv værktøjer til at sænke skuldrene og hvile i Guds mangfoldige gaver til os, samtidig med at vi giver os selv og hinanden plads til at bidrage med det, hver enkelt har fået givet. Arbejder vi alvorligt med liturgien, kan vi fejre gudstjenester, der formes af de gudstjenestefejrende og giver plads til mangfoldigt engagement, uden at det sker på bekostning af indholdet, og uden det kræver et års planlægning.

Den eneste forudsætning for en gudstjeneste er Gud – og hvor to eller tre forsamlet i hans navn, da er han der. ■

Der kan være en pointe i at sikre liturgiens indhold, for at undgå at vi mister noget som faktisk er vigtigt.

1 I 1802 fik folkekirkens præster mulighed for at vælge imellem en begrænset række salmer på udvalgte tidspunkter i gudstjenesten. Som eksempel kunne den første salme frit vælges blandt numrene imellem 371-378 i Bales salmebog fra 1798 (Villadsen, Holger. 2016. "Dansk højmesse 1832" i *Fem højmesserekonstruktioner*. Side 61. Kan læses på www.sejrupvilladsen.dk/LN-14.pdf)

2 Hauerwas, Stanley & Samuel Wells, 2006, *The Blackwell Companion to Christian Ethics*, s. 7-8 – der henvises til Vincent Donovans *Christianity Rediscovered* fra 1982.

TEMA

Liturgi med og mod kulturen

AF CHRISTIAN LUND PEDERSEN

Den kristne kirkes gudstjeneste må udfoldes i med- og modspil med kulturen i samfundet.

Enhver kultur er præget af syndefaldet og derfor må gudstjenesten danne modkultur i både form og indhold. Samtidig er vi skabt til at leve i en verden med kulturer, som vi må forholde os til for at kunne kommunikere. Der er en grund til, at der prædikes på dansk i danske kirke og ikke på hebraisk og græsk.

Men der kommunikeres også på indirekte måder. Hvordan hilser vi på hinanden? Er det med et knus eller et håndtryk – eller uden berøring og blot med hænderne sat fladt sammen foran brystet? Et knus er en hjertelig hilseform i Danmark, men vil være et overgreb i et land som Cambodja. Og bogstaveligt at hilse ”med helligt kys” (1 Thess 5,26) ville være utilgiveligt, fordi man i en endnu højere grad end i Danmark ville bryde folks kulturelt betingede intimsfære.

Gudstjeneste som et mødested for hele mennesket

Mennesket er skabt med ånd, sjæl og legeme, og det skal der tages højde for. Tænk blot på, hvor-

dan vores fem sanser bliver mødt i gudstjenesten. Vi hører Guds ord forkyndt. Vi ser, hvordan præsten vender sig ved alteret og måske bruger noget visuelt til at understrege sin forkyndelse. Vi kan smage brødet og vinen i nadveren – eller kaffen bagefter. Vi kan røre ved brødet og vinen samt vandet i dåben.

Sidst, men nok også mindst, vil man i en ortodoks og katolsk sammenhæng kunne lugte røgelsen. I en luthersk sammenhæng vil man normalt fokusere på høresansen, for ”troen kommer af det, som høres” (Rom 10,17), men de andre sanser må være med for at understrege og medvirke til en bredspektret formidling.

Gud møder sin menighed

I gudstjenesten ”tjener Gud” sin menighed gennem sine nådemidler. Her vil vi nok først og fremmest tænke på tekstlæsning, forkyndelsen, dåb og nadver. Sange og salmer kan imidlertid spille en lige så vigtig rolle. Der findes liturgiske gudstjenester uden forkyndelse (f.eks.

Christian Lund Pedersen
International missionsleder i
Luthersk Mission
clp@dml.dk

FOTO: ISTOCKPHOTO

I mange afrikanske kirker opfattes sangkorene som en af de vigtigste tjenester i menigheden.

de ni læsninger eller til langfredagsgudstjeneste) og gudstjenester, hvor tekstlæsning spiller en ubetydelig rolle. Men en gudstjeneste uden sang har jeg endnu ikke oplevet. Selv når de musikalske evner ikke rækker så langt, forsøger man trods alt at synge et par sange. Sat på spidsen kan man overveje, om sange *menneskeligt set* spiller den vigtigste rolle i gudstjenesten.

I mange afrikanske kirker opfattes sangkorene som en af de vigtigste tjenester i menigheden. I nye menigheder samler man først ind til en græshytte. Inden der kommer blikplader på kirkebygningen og løn til evangelister, bliver der indkøbt dragter til koret, og for mange kristne bliver kormedlemskabet deres hovedtjeneste i menigheden.

Det er i sangene, man lettest kan få øje på den kulturelle påvirkning. Selvom gudstjenesten er på landets hovedsprog, vil der alligevel ofte blive sunget på lokalsproget. Melodier og musikinstrumenter vil også ofte være lokale. I hvert fald i første omgang. Især i byerne har jeg ob-

serveret, hvordan sangkulturen bliver præget af den vestlige kultur, så snart de unge får adgang til internettet.

Der findes en stor variation af musikgenrer, så der er rig mulighed for at formidle vidt forskellige stemninger som både alvor og glæde. Der er mulighed for at knytte an til oldkirkens tradition eller til samtidens kultur. Der er mulighed for at formidle enkle budskaber på en måde, så man nynner på det resten af ugen, eller man kan formidle dybe teologiske tanker med smukke poetiske metaforer. Under alle omstændigheder vil man kunne formidle budskaber igennem sang og musik på en måde, som ikke kan gøres gennem forkyndelse.

Enhver menighed har en udfordring med at nå hele menigheden på tværs af alle mulige andre interesser. Det gælder også for musikken. Jeg har hørt mange ældre afrikanske kristne beklage sig over lyd-niveaue og musikstilen i gudstjenesten. Og ligesom i Danmark har jeg observeret, at man i nogle menigheder formår

Sat på spidsen kan man overveje, om sange menneskeligt set spiller den vigtigste rolle i gudstjenesten.

at finde gode kompromisser. Andre steder ender det i diskussion og magtkamp, hvor det er svært at skelne mellem teologiske og mere kulturelt betingede argumenter. Magtbalancen mellem de ældre og unge kan variere fra land til land, men det er nogle af de samme grundlæggende spørgsmål, som går igen: Hvad er anstændigt, og hvordan kan man med musikken gøre det attraktivt for flere at komme til gudstjeneste?

Menigheden møder Gud

Under gudstjenesten svarer menigheden Gud på forskellige måder. Det kan ske gennem lovsang og gennem bønner. Bønner kan varieres på lige så mange måder som sang. De kan fremsiges, synges, råbes eller blot udtales i den enkeltes hjerte. Den nedskrevne bøn kan sikre et teologisk gennemtænkt indhold, og at den ikke blot er et tilfældig udtryk for den bedendes tanker. Den frie bøn kan derimod gøre bønnen konkret og nærværende.

I Afrika har jeg oplevet en vægtlægning af bønnen, som skyldes påvirkning fra kulturen på godt og ondt. Gud opleves i høj grad som en levende virkelighed, der er kontaktpar, og som kan skabe ændringer i vores liv. Indholdet af bønnerne er derfor livsnært og konkret snarere end dogmatisk korrekt. Men nogle gange overtages en virkelighedsforståelse fra ånde- og forfaderdyrkelsen om, at den åndelige verden kan manipuleres. Derfor

kan bønnerne råbes ud, som om der var tale om en åndelig kamp, som mennesket må bidrage til. Samtidig kan råberiet dog blot være et ærligt udtryk for en konkret smerte, som ikke andre end Gud kan hjælpe med.

Menigheden møder hinanden

Nogle tiltrækkes af folkekirkens gudstjenester, fordi man anonymt kan sætte sig på kirkebænken og gå igen uden at hilse på andre end præsten. I vores tid kan disse anonyme forhold også findes på internettet. Det kan være befriende for introverte mennesker og i pressede livssituationer.

De fleste vil dog glæde sig over at opleve et levende fællesskab. Nogle gange lægges det til rette, at man får hilst på hinanden i gudstjenesten. Det kan være et fast punkt undervejs i programmet, at man giver en "fredshilsen" til dem, man sidder tættest på, eller det kan være fast tradition, at menigheden stiller sig i en rundkreds og hilser på alle. Der kan også være en mere uformel, men fast tradition for, at man hilser på hinanden før eller efter gudstjenesten. I den forstand kan man argumentere for, at gudstjenesten begynder, så snart man hilser på en anden gudstjenestedeltager og dermed begynder på den fælles oplevelse, som en gudstjeneste er.

For at øge fællesskabet kan gudstjenesten fortsætte uformelt med det, vi i Danmark vil kalde kirkekafe og kirkefrokost,

men som andre steder i verden kunne kaldes kirkete, kirkekiks eller noget helt tredje. Endelig er der uanede muligheder for særgudstjenester som spaghattigudstjenester, menighedsudflugter osv.

Indsamling af penge er sjældent nævnt i nedskrevne liturgier, men på mig virker det til at være et universelt fænomen. Selv i forholdsvis inaktive folkekirkemenigheder er der kirkebøsser ved udgangen, som man kan fylde et par mønter i. Andre steder i verden går kollektkurven rundt hver søndag. Nogle steder kan der være flere indsamlinger i en gudstjeneste plus en auktion over naturalier som høns, sække med majs eller blot et lille glas med vild honning, som kan være den fattige families eneste mulige bidrag.

For nogle i Danmark kan det virke teologisk udfordrende, at indsamlingen er så synlig, da "den venstre hånd ikke skal vide hvad den højre hånd gør" (Matt 6,3). Men uden for en tillidskultur som i Danmark kan det være nødvendigt at vise, at alle står bag fællesskabet også i økonomisk henseende.

Afrunding

Det er ikke altid let at gennemskue, hvornår gudstjenesten skal danne modkultur, eller hvornår kulturelle udtryk kan bruges ukritisk til at udtrykke de bibelske værdier og budskaber. Men hvis vi vil mødes med Gud og hinanden i gudstjenesten på en sund måde, må vi gøre forsøget. ■

HORISONT

SPALTEN, HVOR REDAKTIONENS MEDLEMMER VIL FORSOGE AT SÆTTE AKTUELLE OG PRINCIPIELLE FORHOLD IND I EN STØRRE SAMMENHÆNG.

Oprustning!

Ny verdensorden. Europa alene hjemme. Milliardinvesteringer i forsvaret. Topmøder. Krigsskat. Europæisk atomparaply. Jodtabletter. Afskrækkelse.

Det kræver nerver af stål at tænde for nyhederne i denne tid.

Europa opruster, og det er helt imponerende at se, hvor hurtigt det kan gå, når det virkelig gælder. Og lige så imponerende er det at se, hvor løst pengene pludselig sidder. Det er svimlende investeringer i europæisk forsvar, der bliver talt om. Men sådan er det: Når nøden er stor, skal pengene nok findes. For hvis først bomberne regner ned over Europa, hvad vil det så gavne, at vi har milliarder og atter milliarder på kistebunden?

I årevis blev der skåret i Europas forsvarsbudgetter, da man følte sig tryk og sikker under USA's beskyttelse. Men nu, hvor det er tydeligt, at vi ikke længere kan regne med USA, har piben fået en helt anden lyd! Men tragedien er, at det måske er for sent. Kan vi nå at mønstre en europæisk

militærmagt, der er stærk nok til at afskrække Rusland eller Kina?

Alt dette har fået mig til at tænke over, hvor det egentlig er, nøden er størst. Svaret burde være simpelt: menneskers frelse!

Som kristne ved vi, at Jesus genkomst hver dag er kommet én dag nærmere. Og vi ved også, at der kun er frelse i Jesus. At Guds rige må vokse og mennesker lære Jesus at kende er derfor det allervigtigste i hele den vide verden. Det kalder da i den grad på oprustning – en oprustning af Guds rige.

Men oprustning koster penge, og jeg ville ønske, at pengene måtte sidde lige så løst hos de kristne i oprustningen af Guds rige, som de sidder hos de europæiske lande i den militære oprustning, som finder sted lige nu. For hvis den nye, usikre verdensorden er en akut krise, som kalder på handling og investering her og nu, hvor meget mere akut er så ikke menneskers evige skæbne?

I Lukasevangeliet 12 fortæller Jesus lignelsen om den tabelige bonde, der samler sig stor rigdom i sine lader, men som ingen rigdom har hos Gud. Hvilken glæde har bonden af sin jordiske rigdom den nat, hans liv bliver krævet af ham? Ingen.

Det er præcis denne logik, som driver den europæiske oprustning i disse måneder. Det er derfor, pengene sidder så løst; fordi det er en åbenlyst nødvendig investering. Europas ledere kan dermed på en bagvendt måde blive et forbillede for os kristne.

Som Jesus forklarer det i en anden lignelse hos Lukas: "For denne verdens børn handler langt klogere over for deres egne, end lysets børn gør" (Luk 16,8b).

Som kristne må vi ikke være som de europæiske ledere, der først i 11. time indser situationens alvor og behovet for oprustning. Vi ved ikke, hvornår Jesus kommer igen. Vi ved ikke, hvornår det er for sent at række evangeliet videre.

Lad os investere heftigt i

Guds rige her og nu! Og lad pengene sidde løst, for hvad skal de mange penge på kistebunden dog gavne os i evigheds perspektiv? Vi kan ikke tage nogen rigdom, ud over Jesus Kristus selv, med i døden. Pengene kan kun gøre gavn på denne side af evigheden, så lad os uden tøven kaste dem efter det, som er det vigtigste af alt!

Andreas Kammergaard Ipsen

Fri og forankret

BOGANMELDELSE AF ALEX DAHL KARLSEN

Fri og forankret

Katekismen som ankerpunkt for troen og sjælesorgen
Egil Sjaastad
LogosMedia 2024
320 sider, 279,95 kr.

Bogen er ikke tidløs, men forholder sig tydeligt og kritisk til nutidens kulturelle udtryk.

Undertitlen fortæller, hvad bogens formål er: "Katekismen som ankerpunkt for troen og sjælesorgen." Allerede der møder vi bogens vægtlægning.

Sjaastad anerkender, at "indsigt i menneskesindet og i menneskelige relationer, reaktionsmønstre og kendskab til samtidskulturen" er vigtig for sjælesørgere, men fortsætter: "Men sjælesorgens særlige bidrag ligger i de trygge orienteringspunkter, som katekismen rummer" (s.7).

I bogens første kapitel introduceres vi for katekismen, og Sjaastad forholder sig til, hvad kulturforskellen mellem Luthers tid og vores betyder og ikke betyder. Han forklarer katekismens forståelseshorisont, skabelse og syndefald,

der som bibelsk forankrede begreber består trods de forskelle, der er mellem 1500-tallet og 2000-tallet.

Gennem bogen udfolder han dette. Fokus er på Guds ord, struktureret af katekismens forklaringer. Samtidig er bogen ikke tidløs, men forholder sig tydeligt og kritisk til nutidens kulturelle udtryk, problemstillinger og etik uden at være hård eller nedladende over for det, mennesker går og kæmper med. Som læser fornemmer jeg en respekt for og en kærlighed til nutidens mennesker. Ham vil jeg gerne i sjælesorg hos.

Han skriver, at han har forsøgt at skrive med tanke på kristne uden formel teologisk og sjælesorgsfaglig kompetence (s.15). Dette er lykkedes godt, synes jeg. Det lykkes ham at formidle stof, som ikke er enkelt, på en forståelig måde, og så det er til at følge med.

Bogen kan også bruges som opslagsværk, netop fordi den er struktureret ud fra katekismen.

Kunne jeg ønske mig noget mere? Ja, det sjette bud måtte gerne fylde noget mere i en

tid, hvor alle undersøgelser viser, at der seksual-etisk ikke er markant forskel på børn med og uden kristen baggrund. Det viser sig f.eks. ved, at skilsmisse og gengifte mv. vinder indpas, at ægteskabet som den rette samlivsform blandt kristne slet ikke er nogen given ting længere, at praktiseret homoseksualitet ikke længere blot er noget, der foregår uden for de kristne cirkler osv.

Det er ikke, fordi det ikke findes i bogen. Især homoseksualitet tager han op – og på en god måde. Ægteskabet får han også behandlet godt. Men hvorfor overhovedet gifte sig? Hvad er den bibelske begrundelse for, at kristne ikke skal flytte sammen, men forpligter sig over for Gud og mennesker med en offentlig bekendelse? Kærestetiden er en veritabel slagmark for mange med undertiden modsatrettede forventninger hos kæresteparret og deres omgivelser.

Ikke desto mindre vil jeg varmt anbefale bogen. Den er forbilledlig med dens "dobbelte ører": ører, der spørger efter Guds vilje og ører, der lytter kærligt til menneskers klageråb.

Den nye bekendelse

BOGANMELDelse AF MARGRETHE BANG RYE KOFOD

Den nye bekendelse

Livtag med fem sekulære sandheder

Rebecca McLaughlin
LogosMedia og Credo, 2024
200 sider, 199,95 kr.

I *Den nye bekendelse* af Rebecca McLaughlin, argumenterer forfatteren for, at hele vores kultur er så dybt præget af 5 statements, at hun i den engelske titel, kalder bogen for "den sekulære trosbekendelse". I bogen undersøger hun, hvilke tanker man frimodigt kan tilslutte sig som kristen, og hvad der bør afvises.

Bogen er god til meningsdannelse og trosforsvar og kan anbefales. Overvejende er bogen velskrevet, og forfatteren sorterer i tidens holdninger og overvejer, om de strider imod eller harmonerer med Bibelen. Hun giver let tilgængelige argumenter, som er gode at læse og tænke over.

Bogen starter med "Sorte menneskers liv har værdi". Det skyder måske lidt forbi dansk kultur. Langt mere højaktuel fandt jeg resten af bogen, der dækker homoseksualitet, kvinders rettigheder samt transkøn.

Forfatteren går dog, efter min mening, af og til lidt for langt i selvsikre holdninger og gør rammerne for firkantede. F.eks. skriver hun, at et menneskeliv set fra et konsekvent ateistisk verdensbillede

Forfatteren går af og til lidt for langt i selvsikre holdninger og gør rammerne for firkantede.

ingen værdi har (s.46), og at alle tanker om menneskeværd har et kristent ophav (s.44). Men ateisme spænder bredt i tid og rum, og kan der overhovedet med rimelighed udpeges et universelt "konsekvent ateistisk synspunkt"? Jeg mener, at ateister fint kan benytte filosofi eller anden ikke-kristen tankegang til at gribe om menneskets værdi.

Et andet eksempel er, at forfatteren vil have, at homoseksualitet ikke er et grundvilkår i et menneske, som andre attributter er, såsom hudfarve. Hun taler om én forskers ideer om flydende seksualitet, og forfatteren mener at de fleste homoseksuelle i virkeligheden er biseksuelle (s.100-101).

Jeg mener, det er problematisk. For har forfatteren ret, bør vi med udfordret seksualitet kunne være i stand til at

arbejde intensivt med os selv. Det ville ikke længere give samme mening at trage imod at finde sin fred i Guds kald til cølibat, da forandring er realistisk.

Og er forandring realistisk og homoseksualitet ikke et grundvilkår hos personen, hvordan kan familie og venders da i virkeligheden bedst støtte? Er vi ikke her ude i en mulig manglende accept af personen som homoseksuel, og giver det ikke plads til tanker om omvendelsesterapi i nye klæder samt fornyet skam, når forandring ikke lykkes?

Jeg anbefaler derfor bogen, som en persons inspirerende tanker, der dog ikke ufordøjet skal overtages. Læseren bør gribe tankerne, arbejde med dem og danne egne velovervejede holdninger. ■

Trofaste ledere

BOGANMELDELSE AF HELENE SCHOU ANDERSEN

Trofaste ledere

Og de ting, der betyder mest

Rico Tice

LogosMedia, 2023

128 sider, 129,95 kr.

Helt til en start vil jeg give bogen min varme anbefaling. Bogen er kort og indholdsmættet. Bestemt en bog, jeg også vil få noget ud af at læse igen.

Bogen er blot 126 sider i et lille format, men på den plads kommer Rico Tice flot omkring emnet. For hvad er lederskab og ikke mindst, hvad er trofast lederskab?

Bogen er skrevet med et fokus på præsten og den åndelige ledelse, og det er ikke en tjeneste, jeg selv står i. Men alligevel finder jeg bogen relevant for mig selv. Jeg står ikke med den åndelige ledelse i min menighed, men der er fortsat mange opgaver, vi hver især tjener i, hvor forfatterens syn på ledelse er relevant. Både i børnearbejdet, familien og gudstjenesten.

Bogen er mere konkret i sin tilgang end de fleste andre bøger, jeg har læst om emnet, og det er både udfordrende og særdeles relevant. Han stiller skarpt på flere faldgruber og starter bogen med et statement, jeg ikke er færdig med at tænke over: "Nederlag er at få succes med ting, som er ligegyldige". Og videre fortsætter han over i det krist-

ne lederskabs udfordringer: "Svagheden i evangelisk lederskab er først og fremmest, at vi fokuserer på forkyndelse og evner, men ikke på Guds frygt og karakter".

Han stiller skarpt på nødvendigheden af den kristne leders eget gudsforhold og fokus på også at lede sig selv.

Og slutteligt kommer han også omkring motivation og hvem, det egentlig er, vi tjener. For tjener vi os selv, bliver det selvpromovering. Tjener vi kirken, bliver vi skuffede og bitre, for mennesker vil svigte. Men tjener vi Jesus, vil vores tjeneste være værdifuld og holde, også på den lange bane.

Med fokus på tjeneste kan man være bekymret for, om bogen kammer over i forhold til, hvad vi selv skal gøre. Men jeg synes, Rico Tice lykkes med at beskrive tjenestens krav, mens han fastholder, at vi ikke bliver frelst ved at følge Jesu eksempel, men ved at stole på hans offer. ■

Bogen er mere konkret i sin tilgang end de fleste andre bøger, jeg har læst om emnet.

Evangeliet til overbelastede forældre

AF MATHIAS R. JEFSEN-HANSEN

Troen på forældredeterminismen risikerer at blive en selvopfyldende profeti, men med negativt fortegn, hvor de hårdtarbejdende forældre giver deres egen uholdbare adfærd og tankegang videre.

I sin bog *Utilstrækkelig* beskriver teolog og højskolelærer Christian Hjortkjær, hvordan den nuværende ungdomsgeneration er tynget af følelsen af utilstrækkelighed. I den forbindelse skriver han blandt andet: "Min påstand er ikke, at det er hverken sværere eller lettere at være ung i dag, men at det er *anderledes svært*".¹

Noget lignende kan man sige om dem, der er lidt ældre, nemlig den nuværende forældregeneration. Der er nemlig en udbredt udfordring, som tidligere generationer ikke på samme måde har måttet slås med. En udfordring, som rører ved forældrenes grundlæggende syn på sig selv og deres børn. Det er en alvorlig udfordring, men det er også en udfordring, der kan gøres noget ved. Udfordringen kan beskrive med ét ord: "forældredeterminisme".

Hvad er forældredeterminisme?

Den 9. januar i år lavede forældre-instagrammeren Rikke Højer, som med over ti tusind følgere poster under profilnavnet *boernetanker*, et opslag, som på mange måder er rammende for den nuværende generation af småbørnsforældre.²

Opslaget består af seks slides med tekst. På den første står der "Som mor skal jeg bare lige ...". Herefter følger på de næste fem slides en liste med opgaver, hun skal udføre i løbet af en enkelt morgen. I alt er der 85 opgaver. Listen starter sådan her: "Tjekke ind i alles humør, når vi står op", "svare på syv spørgsmål, inden jeg tisser", "planlægge den næste halve time i mit hoved", "huske biblioteksbøgerne inden torsdag", "lave tre madpakker".

På nær den allerførste opgave har de her nævnte eksempler alle primært med noget praktisk at gøre. Men fortsætter man ned gen-

nem listen, vil man opdage udsagn som: "ikke glemme at involvere børnene", "forsøge at forstå to følelsesudbrud", "forsøge at rumme tre forskellige behov", "lade den ældste være andet end den ældste", "huske, at relationer ikke vokser af sig selv", "evaluere min egen indsats", "slå mig selv i hovedet og gøre noget ved det".

Hvad kendetegner udsagn som disse? De handler ikke først og fremmest om praktiske opgaver, men om opdragelse, barnets udvikling og ikke mindst forældrens rolle i dette.

Tidligere forældregenerationer har uden tvivl også tænkt over deres børns udvikling og set kritisk på deres egen rolle som forældre. Men den nuværende generation af forældre er i langt højere grad eksponeret for andres råd og påstande i form af populærvidenskabelig litteratur, blogs og sociale medier. Både uddannede fageksperter og almindelige forældre deler råd, metoder, teorier, erfaringer og tanker om forældreskabet med det formål at optimere det, så børnene på både kort og lang sigt kommer til at trives så godt som muligt. Vi skal med andre ord som forældre være den bedste udgave af os selv, for at vores børn må blive den bedste udgave af sig selv.

I sin bog *Tænk, hvis du ikke afgør dit barns fremtid* beskriver Sara Alfort, hvordan rigtig meget i vores tids syn på børn, opdragelse og forældreskab begyndte at give mening for hende, da hun første gang stiftede bekendtskab med begrebet "forældredeterminisme".³

Forældredeterminisme er ikke en fastformuleret opdragelsesskole, man kan bekende sig til. Men det er en ofte usagt tankegang, som gennemsyrrer alt fra børneopdragelse i privaten til den offentlige debat og familierpolitik.⁴ Alfort definerer bl.a. forældredeterminisme således: "Forældredeterminisme er stemmen i dit øre,

Mathias R. Jepsen-Hansen

Cand.theol. og præst i
LM-Kirken Skjern
mjh@dlim.dk

Det er udmattende at skulle leve op til egne og andres idealer, hvis alt skal lykkes på alle parametre.

der siger dig, at det, du gør – eller ikke gør – som forælder, i et 1:1-forhold former børnenes udvikling, intelligens, sociale kompetencer, fremtidige muligheder på arbejdsmarkedet og kommende bidrag som demokratiske borgere”.⁵

Det er udmattende at skulle leve op til egne og andres idealer, hvis alt skal lykkes på alle parametre. Det er et problem for forældrene, men det er også et problem for børnene. For man bliver ikke en bedre mor eller far af at være helt eller delvist udbrændt.

Børn lærer af deres forældre. Hvis forældrene altid skal være den bedste udgave af sig selv, risikerer børnene at tro, at de også skal være det. Den tragiske ironi er til at tage og føle på, hvis netop de forældre, som slider sig selv allermost, for at deres børn skal være og blive mentalt sunde og velafbalancerede, bliver dem, der lærer deres børn at blive det modsatte. Troen på forældredeterminismen risikerer at blive en selvopfyldende profeti, men med negativt fortegn, hvor de hårdtarbejdende forældre giver deres egen uholdbare adfærd og tankegang videre.

Forældredeterminisme hos kristne forældre

Som kristne lever vi ikke i et vakuum. Derfor truer tendensen til forældredeterministisk tænkning også os, der mere end noget andet ønsker at give vores børn en levende relation til Jesus med fra deres barndomshjem. Mange af os bruger tid og opmærksomhed på at følge eksperter og influencere på Instagram, som deler råd, vejledning og tanker om opdragelse. Vi lytter til podcasts om forældreskab, opdragelse, og vi kan som alle andre forældre komme i tvivl,

om vi gør det godt nok, eller få oplevelsen af, at det ikke lykkes for os.

Alle forældre oplever, at der er noget afgørende på spil, når de opdrager deres børn. Men som kristne oplever vi det måske endnu stærkere. For sat på spidsen er vores opgave ikke blot at hjælpe vores børn til at blive livsduelige, men til en dag at forlade livet med Jesus i hånden. Vores børn skal ikke bare blive klar til at møde livet, men til at møde døden.

Det er ikke en ny problematik, at kristne forældre frygter, at deres barn fravælger troen. Der er heller ikke noget nyt i den smerte det kan være at opleve det ske. Men risikoen for en overdreven selvbejdelse er større, hvis man tænker forældredeterministisk. Måske melder tanken sig, at det er *min skyld*, at mit barn har forladt troen.

En anden frygt, mange kristne forældre kan have, er, om vi risikerer at udsætte vores børn for negativ social kontrol. For hvordan rammer jeg den rette balance mellem tydelighed og frihed? Denne tvivl kan være ekstra svær at være i, hvis man er fanget i en forældredeterministisk tankegang. Og hvis man bliver styret af frygt for at gøre noget forkert, gør det næppe balancegangen lettere at ramme.

I den modsatte grøft er risikoen for, at de mange nye og intensiverede krav til forældrerollen kan tage så meget fokus og tid fra forældrene, at de åndelige værdier og den tro, de egentlig ønsker at præge med, nedprioriteres eller helt forsømmes. Dermed er der en risiko for, at det åndelige glider i baggrunden, så de gode intentioner i praksis bliver til en sekularisering.

Evangeliet til de overbelastede forældre

Hvad har vi brug for, når vi oplever at komme til kort som forældre?

Vi har brug for at høre, hvem Gud er, og hvad han har gjort, og vi har brug for at tale med hinanden.

Der er tre sider ved Gud, som kan give os frihed i det, der er vanskeligt – også som

forældre. Det betyder ikke, at man bare kan tage Jesus-pillen, og så bliver alting nemt. Det betyder heller ikke, at vi skal tage let på vores ansvar. Men der er noget uden for os selv, vi kan hvile i, når vi kommer til kort, og det kan gøre en verden til forskel.

For det første er Gud nådig!

I dag møder man ofte den påstand, at mennesker ikke længere spørger efter en nådig Gud. Men måske er det netop en nådig Gud, vi bevidst eller ubevidst sukker efter som forældre. Måske sidder der flere kristne forældre, end man lige tror, og har brug for at høre det kristne kernebudskab om tilgivelse talt ind i netop forælderrollen, hvor mange oplever at komme til kort i større eller mindre grad. Og måske sidder der flere forældre, som i dag ikke, på nær måske en julegudstjeneste om året og en begravelse, dåb eller konfirmation i ny og næ, har kontakt til kirken, men oplever det samme behov – blot mere ubevidst.

Nåden må forkyndes og få lov at fylde i praksis for både børn og voksne. Jeg rammer forbi skiven gang på gang over for mine børn, men der er en Gud, som ikke bare siger pyt, men som tilgiver og lover, at min synd én gang for alle er båret af Jesus. Dét ældgamle men evigt aktuelle budskab er en modgift mod forældredeterminismen.

For det andet er Gud almægtig!

Forældredeterminismen bærer flere løgne i sig. En af de alvorligste er, at den får os til at tro, at vi er guder. Derfor har vi brug for at få det modsatte at vide. Vi mennesker kan intet gøre, som Gud ikke kan ændre på.

Tænk, hvis du ikke afgør dit barns fremtid. Tænk, hvis "alt står i Guds faderhånd", som Grundtvig formulerede det i 1856.⁶ I Jobs bog, den bog i Bibelen, som allertydeligst skildrer menneskets møde med kaos, tab og afgagt, optræder den samme påstand:

"Alle menneskers liv har han i sin hånd,

*Måske lod Gud os netop få
ansvaret for børn, for at vi
selv skulle blive endnu mere
afhængige af vores egen far.*

alt levendes livsånd".⁷

Det er med andre ord ikke først og fremmest forælderen, der har barnets liv i sin hånd, men den almægtige Gud. I *Den etiske fordring* hævder Løgstrup, at "Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin hånd". Men det er vel at mærke kun *noget af* barnets liv, forælderen holder i sin hånd. Pointen fra Jobs bog, som Grundtvig synger med på, er, at det enkelte menneskes liv i ultimativ forstand kun er i hænderne på én, og det er den almægtige Gud. Det er hans hånd, du selv står i, når du har ansvar for et barn.

For det tredje er Gud alvidende!

Hvis du er forælder, blev du det ikke ved en tilfældighed. Gud lod det ske med fuld viden om, hvem du er, og hvordan du ville klare det. Og måske lod Gud os netop få ansvaret for børn, for at vi selv skulle blive endnu mere afhængige af vores egen far.

Tænk, hvis vi kan fremelske ærlige fællesskaber og samtaler i hjem, kirker, skoler og vennegrupper, hvor vi som forældre kan lade maskerne falde, så vi ikke tror, at det altid lykkes bedre for de andre end for os. Tænk, hvis vi sammen kan vise hinanden evangeliet for de slidte og uperfekte forældre: at Gud er nådig, almægtig og alvidende. Tænk, hvis vi kan give netop det videre til vores børn og unge. Det vil gavne dem mere end alverdens selvoptimering. ■

- 1 Hjortkjær, 2020, s.11
- 2 [instagram.com/p/CnNaXI_MZn4/](https://www.instagram.com/p/CnNaXI_MZn4/)
- 3 Alfort, 2018, s.12
- 4 Ibid. s.10-11
- 5 Ibid. s.10
- 6 DDS nr. 375
- 7 Jobs Bog 12,10

Litteraturliste

- Akselvoll, Marie Ørskov (2022). *Det grænseløse forældreskab*. Dansk Psykologisk Forlag
- Alfort, Sara (2018). *Tænk, hvis du ikke afgør dit barns fremtid*. Zetland
- Hjortkjær, Christian (2020). *Utilstrækkelig*. Klim

FOR TROEN

Troens sanser

AF HELENE KOEFOED-JESPERSEN

Alle de processer, vi ser i naturen, må vi tage ind over vores tro og gennem dem lade naturen tale til os, fordi vi ved, hvem naturens skaber er.

Jeg håber, du har drukket en god kop kaffe i dag – eller den drik, du kan lide. Jeg håber, du har smagt og glædet dig over, at du kan smage.

Jeg håber, du har lyttet til naturens lyde og til stemmerne af dem, du holder af. Måske har din yndlingsmusik også fået lov til at kildre øregangene og gøre dig glad.

Måske har dine fingre følt et lækkert stykke stof, som du har taget på din krop og varmet dig ved.

Da du gik ud ad døren, håber jeg, at naturens

mange dufte kom dig i møde og blev til glæde over, at du kan sanse det, som sker omkring dig.

Hvor vil jeg hen? Jeg vil derhen, hvor du reflekterer over den gave, det er, at Gud har skabt dig sådan, at du kan tage alle indtrykkene ind, og at din hjerne kan skabe et samlet indtryk, som du kan glædes over.

Smag og se

Da jeg var barn, havde jeg en plakat på mit værelse, hvor der stod: ”Smag og se, at Herren er

god". Billedet var en lille pige med krøller, der havde fingrene ned i en marmeladekrukke, og i hendes ansigt stod nydelserne klar. Denne plakat åbnede en dør i mine tanker om, at det er vigtigt at sanse Gud.

I vores del af kirken taler vi meget om at lytte, og at troen kommer af det, som høres. Og det er ikke det, jeg prøver at tale imod. Jeg vil bare gerne, at vi prøver at udvide vores brug af sanserne, så de kan være med til at støtte vores tro.

Tak Gud for, at du sanser. I takken giver du Gud ære for, at du skabt, som du er.

Må vi godt være glade en forårs morgen, hvor vi lukker døren op, og dufte og lyde bare strømmer imod os? Ja, det må vi! Og vi må takke Gud for det hele. Vi bor som danskere i en del af verden, hvor naturen på sin helt egen måde holder prædiken for os. Når korn bliver lagt i jorden, og vi kan se dem spire, kan vi tænke på Jesu ord om hvedekornet, der må dø, for at noget nyt kan komme frem.

Lad ikke bare naturen holde pinsefest, som vi synger om i DDS 723, men lad naturens vækst inspirere os til at gro i troen; at sætte endnu dybere og bredere rødder.

Vi har mange salmedigtere, der får naturen og troen til at hænge sammen. Og Jesu lignelser fra naturen, fra agerbrug og vindyrkning hjælper os til at se for vores tros indre øje, at her at vigtige ting at lære.

Alle de processer, vi ser i naturen, må vi tage ind over vores tro og gennem dem lade naturen tale til os, fordi vi ved, hvem naturens skaber er.

I lang tid havde jeg en træstub i haven, hvor der var en lille spire, der voksede. Jeg gik og kiggede til den, og hver gang takkede jeg Gud for, at han lod mig, som en lille plante i Guds store kirke, blive beskyttet, og at jeg har fået lov til at gro.

Gud taler til alle vores sanser i gudstjenesten

Når vi går til gudstjeneste, bruger Gud alle vores sanser til at møde os.

- Det er klart, at vi gennem prædiken og læs-

ning lytter til hans ord. Men der er mere at sige om det. Vi lytter også til os selv, når vi sammen synger, siger trosbekendelsen og beder fadervor sammen. Da fletter min stemme sig ind i menighedens stemme, og sammen bliver vi det under, som Gud har skabt, der bekender og lovsynger sammen.

- Vi ser vores brødre, og vi hører dem. Vi ser deres ansigter, vi hører deres stemmer. Vi aflæser deres glæde og sorg i ansigtet. Vi lytter til deres glæde og bærer deres bekymring. Jeg kan ikke se tåren i min brors øje, hvis jeg ikke er tæt på. Jeg kan ikke lægge en trøstende hånd på hans skulder, hvis vi ikke mødes, og han kan ikke mærke min hånd, hvis vi ikke er tæt på hinanden.
- At se kirkens udsmykning er for nogle af os meget vigtigt og kan være en hel prædiken i sig selv. Vi må være taknemmelige for dem, som har evner til at skabe kunst, der kan styrke os i troen. Når tankerne farer rundt, og vi glemmer det, som siges, er det kors, der har stået i mange år i kirken et visuelt holdpunkt og en hjælp for troen.
- Er du i tvivl om, at Gud vil tale direkte til dig, er mødet med Jesus i nadveren stedet, hvor du møder Gud, og hvor han bruger alle de sanser, han har skabt dig med, for at nå dig. Du ser brød og vin. Du hører ordene. Du dufter vinen, inden du drikker den, og du hører Jesu legeme blive knust mellem dine tænder.

Jo mere vi kan brede vores mødesteder med Gud ud, jo mere kan Gud få lov til at styrke vores tro gennem det, vi møder. Det, du lige har læst, er min egen rejse på troens vej gennem brug af sanserne, og jeg vil gerne invitere dig til at gøre det samme.

Det kan sagtens være, at vi lægger mærke til forskellige ting omkring os. Det gør ikke noget. Det, der gør noget godt for os, er, at vi takker Gud og på den måde bliver bragt tættere på ham. ■

Helene Koefoed-Jespersen
Souschef og missionssekretær
i Evangelisk Luthersk Mission
helene@elm.dk

FOR TROEN

På opdagelse i Hebræerbrevet: Jesus er større end engle!

AF OLE ANDERSEN

*Hebræerbrevet har ét hovedbudskab: Jesus er stor!
Det bliver understreget allerede i brevets indledning, der minder læserne om fem kendsgerninger, som viser Jesu storhed.*

**DETTE ER DEN ANDEN ARTIKEL
I EN SERIE OM DE FIRE
HOVEDTEMAER, DER DANNER
DEN RØDE TRÅD GENNEM
HEBRÆERBREVET.**

Efter indledningens proklamation følger det undervisende hovedafsnit (1,4-10,39).

Undervisningen bliver givet i tre afsnit, der sammenligner Jesus med skikkelser, som for jøder på Det Nye Testaments tid havde stor betydning:

- Jesus sammenlignes med engle (1,4-2,18).
- Jesus sammenlignes med Moses (3,1-4,13).
- Jesus sammenlignes med ypperstepræsten (4,14-10,39).

Forfatteren tager udgangspunkt i de jødiske læses stærke optagethed af og respekt for disse skikkelser. Ved hjælp af undervisning i Det Gamle Testamente viser han, at Messias langt overgår disse vigtige skikkelser. Når Jesus Messias er så stor, har læserne virkelig grund til at holde fast i troen på ham.

Det første af de tre undervisningsafsnit handler altså om engle.

Engle – virkelige og vigtige

Engle er virkelige! Vi møder dem i en række af beretningerne i Det Gamle Testamente. Som jordiske konger sidder på tronen omgivet af hoffolk, der udfører kongens vilje, har den højeste Gud åndelige væsener, der omgiver hans trone i den usynlige verden og på forskellige måder tjener ham og udfører opgaver for ham (1 Kong 22,19).

Det Gamle Testamente bruger forskellige ord om engle. Ordet *malach* betyder budbringer og blev senere i jødedommen det almindeligste udtryk for engle. Engle kaldes også for ”guder” eller ”gudssønner” for at vise deres nøje relation

Hebræerbrevets røde tråd

- 1,1-3 **Jesus er stor**
- 1,4-2,18 **Jesus er større end engle**
 1,4-14: Undervisning: Jesus er større end engle
 2,1-4: Konsekvens: Giv agt ...! (formaning)
 2,5-18: Uddybning: Jesus er større end engle
- 3,1-4,13 **Jesus er større end Moses**
 3,1-6: Undervisning: Jesus er større end Moses
 3,7-4,13: Konsekvens: Forhærd jer ikke! (formaning)
- 4,14-10,39 **Jesus er større end ypperstepræsten**
 4,14-10,18: Undervisning: Jesus er større end ypperstepræsten
 10,19-39: Konsekvens: Hold fast! (formaning)
- 11,1-13,21 **Afsluttende formaning**
 11,1-40: Undervisning: Troens vidner
 12,1-13,21: Konsekvens: Hold fast ved troen, lev i troen!
- 13,22-25 **Afslutning**

til Gud (1 Mos 6,2. Job 1,6). Enkelte steder kaldes de for ”de hellige” (Job 5,1. Sl 89,8). Nogle af disse udtryk bruges også om mennesker, der tjener Gud. Derfor er det ikke altid i Det Gamle Testamente helt tydeligt, om der er tale om mennesker eller om engle i den forstand, vi normalt bruger ordet. Faktisk taler Det Gamle Testamente af og til om ”mænd” eller ”mennesker” på steder, hvor sammenhængen viser, at der er tale om engle (1 Mos 19. Ez 9,2. Dan 9,21).

Det Gamle Testamente viser, at der findes forskellige grupper af engle med forskelligt udseende eller forskellige opgaver. *Keruberne* vogter adgangen til Edens have (1 Mos 3,24) og bærer Guds trone i den usynlige verden (Ez 10,1-4. 1 Sam 4,4). *Seraferne* står foran Guds trone og tilbeder og ophøjer ham uden ophør (Es 6,1-4).

Enkelte af de ledende engle bliver i Det Gamle Testamente omtalt med navn. Det gælder Mikael, der på en særlig måde har ansvar for Israel (Dan 10,13; 12,1), og Gabriel (Dan 9,21).

Tanker om engle på Jesu tid

Set i lyset af englenes rolle i Det Gamle Testa-

mente er det ikke underligt, at en hel del jøder på Jesu tid var meget optaget af engle.

Det Gamle Testamente viser, at engle er virkelige og vigtige, men giver ikke mange oplysningerne om deres væsen eller tilværelse. Derfor var der rig mulighed for, at der kunne udvikle sig detaljerede forestillinger og traditioner om engle i antik jødedom.

Jødiske skrifter fra århundrederne før og efter Jesu tid viser, at nogle jødiske grupper var særdeles optaget af engle. Det gælder ikke mindst de såkaldte apokalyptiske skrifter som for eksempel Første Enoksbog og Fjerde Ezrabog. Her spiller engle en meget stor rolle, og vi hører om navngivne engle, som vi ikke kender fra Det Gamle Testamente.

De jødiske grupper var dog ikke enige om englenes betydning. Saddukæerne var et mindretal, der afviste eksistensen af engle (ApG 23,8). Farisæerne lå i en mellemposition og var overbevist om englenes eksistens uden dog at gå voldsomt meget op i de forskellige forestillinger om dem (ApG 23,8-10).

De fleste jøder på Jesu tid betragtede engle

Ole Andersen

Generalsekretær for Ordet og Israel
 oleandersen@ordetogisrael.dk

Set i lyset af englernes rolle i Det Gamle Testamente er det ikke underligt, at en hel del jøder på Jesu tid var meget optaget af engle.

som en virkelighed, fordi Det Gamle Testamente fortæller om dem. Og for nogle jøder fyldte engle rigtig meget i tanker og sind.

Jamen, så lad os da se på englene ...

Denne jødiske baggrund er vigtig for at forstå det første afsnit af Hebræerbrevets undervisning (1,4-2,18).

Forfatteren henvender sig til jødiske læsere, der på grund af Det Gamle Testamente ved, at engle er virkelige og vigtige tjenere for Gud. Til dem siger forfatteren: Jamen, så lad os se nærmere på de engle, I med god grund er optaget af. Lad os sammenligne englene og Jesus. Hvad siger Det Gamle Testamente egentlig om englene, og hvad siger det om Messias?

Afsnittet om englene og Jesus falder i tre dele.

Det begynder med et undervisende afsnit, der indeholder tre sammenligninger af engle og Jesus (1,4-14).

Så følger et lille, men vigtigt afsnit, der hjælper os til at forstå, hvilken konsekvens sammenligningen af engle og Jesus har for os (2,1-4).

Til sidst følger et uddybende afsnit med yderligere to sammenligninger mellem engle og Jesus (2,5-18).

A) Undervisning om englene og Jesus (1,4-14)

Hebræerbrevets indledning viser, at forfatteren ikke er til langsom indkøring, men hopper direkte frem til hovedsagen. Sådan også her. Han lader indledningsaf-

snittet (1,1-3) glide direkte over i den første sammenligning af engle og Jesus.

1) Første sammenligning: navnet (1,4-5)

Hvad er forholdet mellem englene og Jesus? Det fremgår, siger Hebræerbrevet, af navnet. Jesus har nemlig fået et navn, der langt overgår englernes navn.

Som bevis henviser forfatteren til to steder i Det Gamle Testamente, hvor Gud omtaler Messias som "min søn" (Sl 2,7. 2 Sam 7,14). I antik jødedom blev disse steder ikke bare forstået om David eller Davids direkte efterkommere på tronen i Jerusalem, men om Messias. Argumentet er, at Salme 2 handler om "Herren og hans salvede/Messias" (Sl 2,2) og beskriver en konge, der skal regere hele jorden (Sl 2,8-9).

Hebræerbrevet er enigt i den gamle jødiske tolkning. Gud siger altså til Messias "du er min søn". Det er langt mere, end Gud nogensinde har sagt til englene.

Så meget større er Jesus end englene!

2) Anden sammenligning: tilbedelsen (1,6)

Hebræerbrevet minder derpå læserne om, at Det Gamle Testamente siger, at "guds-sønnerne" og "alle guder" skal tilbede Herren (5 Mos 32,43 og Sl 97,7). Som vi har set, kan Det Gamle Testamente bruge udtrykkene "gudssønner" og "guder" i betydningen engle, og sådan forstår Hebræerbrevet dem her.

Englene vil en dag tilbede Herren, altså Jesus, Messias. Der kan være tænkt både på Jesu første komme (eventuelt engle-

sangen julenat) og hans genkomst.

Men når engle tilbeder ham, er det jo indlysende, at Jesus er langt større end engle!

3) Tredje sammenligning: positionen i forhold til Gud (1,7-14)

Hebræerbrevet fortsætter med at henvise til, hvordan Det Gamle Testamente beskriver henholdsvis engle og Messias.

Englene er Guds tjenere (1,7 og 1,14).

Messias derimod er Guds evige konge (1,8-9), den evige skaber (1,10-12) og ham, som Gud en dag vil lægge alt under (1,13).

Et højdepunkt i Hebræerbrevets beskrivelse af Jesu storhed findes i vers 8. Brevet citerer Salme 45,7-8. Salmen er en bryllupssang til kongen, der omtales som ham, Gud har salvet. Kongen er altså "den salvede", på hebraisk "Messias". Denne salvede Messias-konge bliver i salmen tiltalt som Gud: "Din trone, Gud, står til evig tid".

Messias er altså Gud. Andre steder i både Det Gamle Testamente og Det Nye Testamente viser det samme (Es 9,5. Joh 1,1). Men så er konklusionen også klar: Som Messias står Jesus på alle måder højt hævet over englene!

B) Konsekvensen af, at Jesus er større end engle (2,1-4)

Hebræerbrevet er ikke tørt skriftstedsnørderi for nørderiets egen skyld. At Jesus er større end engle, har virkelig vigtig betydning for os. Forfatteren lader derfor undervisningsafsnittet blive fulgt af et konsekvens-afsnit indledt med "derfor ..." (2,1).

Igen tager Hebræerbrevet udgangspunkt i en jødisk tradition. Da Gud overgav budene til Moses på Sinaj bjerg, brugte han ifølge traditionen engle til det.

Det fremgår ikke direkte af beretningen

i Anden Mosebog 19-20. Men beretningen taler om hornblæsning (2 Mos 19,16), og hvem andre end engle skulle blæse i horn her? Traditionen om, at Gud gav Moses lovens tavler gennem engle, bliver bekræftet i Det Nye Testamente (ApG 7,38 og 53. Gal 3,19).

Da israelitterne ringeagtede og overtrådte det ord, som Gud havde givet dem gennem engle på Sinajs bjerg, gik det Israel forfærdeligt. Nu har Gud talt til os gennem Jesus, der er langt større end engle. Hvor meget vigtigere er det så ikke, at vi lytter til Jesus og bliver hos ham!

C) Uddybende undervisning (2,5-18)

Forfatteren tilføjer yderligere to argumenter for at vise, hvor meget større Jesus er end engle.

For det første er den kommende verden (det vil sige den nye jord efter afslutningen af Jesu genkomst) underlagt Jesus og ikke engle (2,5-9). Det er rigtigt, at Jesus i sit liv på jorden fremstod som en, der var ringere end engle. Men det var kun en kort tid. Selvom vi endnu ikke kan se det, ender det nemlig med, at alle ting er underlagt ham.

For det andet kom Jesus for at frelse mennesker, ikke engle (2,10-18). Jesus blev menneske af kød og blod for helt og fuldt at kunne frelse mennesker. Med sin frelsergerning for menneskers skyld overgår Jesus på alle måder englene. Ja, selv mennesker overgår engle, fordi Jesus har gjort noget for os, som han ikke har gjort for englene.

Giv agt!

Jesus står langt over engle. Derfor er det altafgørende, at vi ikke glider bort fra troen på ham. Også i dag sker det, at mennesker glider bort fra Jesus. Det er en katastrofe, for så er der ingen redning fra dom og undergang.

Hebræerbrevet vil vise os læsere, hvor stor Jesus er, så vi for altid bliver hos ham. Sammenligningen af Jesus med engle understreger betydningen af det. ■

FOTO: UNSPLASH

Englene er åndelige væsener, der på forskellige måder tjener Gud og udfører opgaver for ham. Hebræerbrevet vil vise os, at Jesus er højt hævet over dem.

PERSPEKTIV – FRA KUNSTEN

I årets fem numre af *Budskabet* bidrager redaktionens medlemmer på skift med perspektiv til den kristne tro fra historien, kunsten, arkæologien, *Budskabets* historie og fremtiden.

Heller ikke jeg fordømmer dig

Nogle gange er det enkle bare det bedste. Mellem storslåede malerier af kendte bibelske scener fra en storhedstid inden for kunsten, Guldalderen, dukkede der pludselig nogle helt enkle stregtegninger op af Rembrandt. Og fra på en måde at holde mig lidt på afstand af det lidt for storladne og næsten alt for smukke må jeg helt tæt på for at se, hvad det er for en scene, for at se Jesu blik og for at mærke stemningen.

At Rembrandt van Rijn (1606-1669) blev så populær og kendt, også i eftertiden, kom sig måske af hans dygtighed til at fremstille virkeligheden i sine malerier og tegninger. Motiverne kom til at se ægte ud og ikke som hentet ud af en scene fra et skuespil. ”Det er den gave, der gør Rembrandts bibelske billeder så forskellige fra alt, hvad der var lavet før. Som from protestant har Rembrandt læst Bibelen adskillige gange. Han gik ind i dens begivenheders ånd og forestillede sig præcis, hvordan situationen måtte have formet sig, og hvordan personer har handlet i den situa-

FOTO: WIKIPEDIA

tion (...) Der er ingen grund til at forklare tegningen, den forklarer sig selv.”¹

En lignende scene så jeg, desværre, for nylig. Der blev filmet en kvinde, taget i den samme forbrydelse som på billedet. Stedet var i Syrien for få år tilbage. På en offentlig gade, mens mennesker gik frem og tilbage, blev der proklameret, hvad kvinden havde gjort, og straffen blev eksekveret lige

bagefter. Det sidste så jeg heldigvis ikke; for mig var det mere end nok at se overskriften, og hvad det handlede om. Bødlen skulle vist være én, som nu er med til at styre og regere Syrien efter Assads fald.

Rembrandts tegning får meget tydeligt stemningen frem blandt de mænd, der kommer slæbende med deres offer. Dommen er allerede af-

sagt. Men vi ved, at næste billede ville være en næsten tom gade. Jesus ser på kvinden med åbne og kærlige øjne: ”Heller ikke jeg fordømmer dig. Gå, og synd fra nu af ikke mere.” (Joh 8,11)

Ruth Vatne Rasmussen

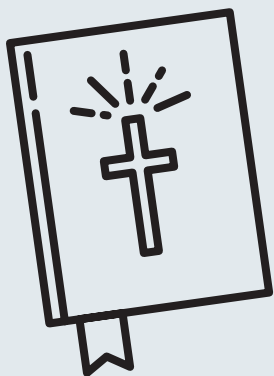
1 *Kunstens historie*, E.H. Gობrich, s. 423

Liturgi i kirkens første tid

Uddrag fra Didaké, et kristent skrift fra det andet århundrede, der beskriver den tidlige kirkes lære og praksis.

Om gudstjenesten

”Hver Herrens dag skal I mødes og bryde brødet og sige takkebønnen, efter at have bekendt jeres synder, for at jeres offer kan være rent. Og ingen, der har et udestående med sin trosfælle, kan være med, før de er blevet forligt, for at jeres offer ikke skal vanhelliges.”

Takkebøn for nadver

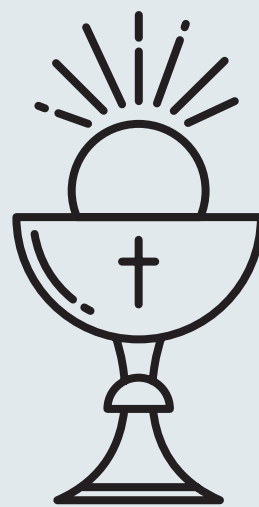
”Vi takker dig, vor Fader, for din tjener Davids hellige vinstok, som du har kundgjort for os ved din tjener Jesus. Dig være ære i evighed (...) Vi takker dig, vor Fader, for livet og kundskaben, som du har kundgjort os ved din tjener Jesus. Dig være ære i evighed. Som dette brød var spredt på bjergene og samledes og blev ét, lad således din menighed samles fra jordens ender ind i dit rige. Thi din er æren og magten ved Jesus Kristus i evighed.”

Takkebøn efter nadver

Vi takker dig, Hellige Fader, for dit hellige navn, som du har ladet tage bolig i vore hjerter, og for kundskaben og troen og udødeligheden, som du har kundgjort os ved din tjener Jesus (...) Mad og drikke har du givet mennesker at nyde, for at de skulle takke dig, men os har du skænket åndelig mad og drikke og evigt liv ved din tjener (...) Herre, kom din menighed i hu, så du frier den fra alt ondt og fuldender den i din kærlighed.”

Om dåben

”Efter i forvejen at have sagt alt dette, skal I ’døbe i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn’ i levende (rindende) vand. Men har du ikke levende vand, så døb i andet vand. Kan du ikke gøre det i koldt, så i varmt. Har du ingen af delene, så øs tre gange vand over hovedet ’i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn’.”

TEMA:*Liturgi*

Mange tænker, at liturgi er noget, der alene findes i den folkekirkelige gudstjeneste, men i virkeligheden findes der liturgi alle steder, hvor kristne mødes, fra bedemødet i stuen til den mest højtidelige højmesse.

For uanset hvor meget man anstrenger sig, vil man stort set altid ende med at have en "måde", tingene bliver gjort på, og en rækkefølge, de gøres i.

Spørgsmålet er altså ikke, om der skal være liturgi i den kristne gudstjeneste, men hvordan den uundgåelige liturgi skal se ud. Her er der mange meninger, og særligt i vores pluralistiske tid er det vigtigt at fastholde den konstruktive samtale på tværs af alle traditioner og personlige præferencer.

I dette nummer af Budskabet dykker vi ned i liturgien. Vi ser på liturgiens historie i bibel og kirkehistorie, vi undersøger liturgiens udtryk i forskellige menighedsformer og kulturer, og vi lader os udfordre på, hvad vi bør bevare, og hvor vi kan eller bør tænke nyt.

FOTO: FREEPIK

Hvis den nye, usikre verdensorden er en akut krise, som kalder på handling og investering her og nu, hvor meget mere akut er så ikke menneskers evige skæbne?

ANDREAS K. IPSEN SIDE 24

Der er en risiko for, at de mange nye og intensiverede krav til forælderrollen kan tage så meget fokus og tid fra forældrene, at de åndelige værdier og den tro, de egentlig ønsker at præge med, nedprioriteres eller helt forsømmes.

**MATHIAS R. JEFSEN-HANSEN
SIDE 30**